

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA**

LUDMILA ZAJONCOVÁ A KOLEKTIV

**ZÁKLADNÍ CHEMICKÉ
VÝPOČTY
PRO BIOCHEMIKY A
BIOTECHNOLOGY**

OLOMOUC

2016

Recenzenti:

doc. Mgr. Jan Havliš, Dr. – Národní centrum pro výzkum biomolekul, PřF MU Brno

Ing. Kamil Motyka, Ph.D. – Katedra organické chemie, PřF UP Olomouc

1. vydání, Olomouc 2016

© Ludmila Zajoncová, Petr Tarkowski, Rostislav Halouzka 2016

ÚVOD

Skripta jsou sepsána pro předmět „Základy chemických výpočtů“ určený studentům prvního ročníku oboru biochemie a biotechnologie. Studovat tyto obory přicházejí studenti z různých typů škol a různých úrovní studia chemie. Cílem absolvování povinného předmětu „Základy chemických výpočtů“ je srovnat znalosti studentů jednotlivých škol a připravit je pro práci v laboratoři po teoretické stránce.

Pro řadu studentů budou příklady ve skriptech pouhým opakováním učiva střední školy, ale mnozí budou teprve tyto dovednosti získávat. Většina příkladů uvedených v těchto skriptech je řešena pomocí logických úvah (přímá a nepřímá úměra) bez použití vzorců, aby si student přivykl tomuto způsobu uvažování a mohl si kdykoliv v laboratoři spočítat např. navážku, koncentraci, ředění a další, bez složitého vyhledávání zapomenutých vzorců.

Skripta jsou rozdělena do 8 kapitol, přičemž obsah některých z nich se překrývá s obsahem jiných předmětů. Dle našeho soudu, je důležité tento tematický překryv zachovat, aby studenti danou problematiku zvládli rychle a trvale. Jedná se zejména o názvosloví anorganických sloučenin, přípravu roztoků, jejich ředění a výpočty pH. Vzorové příklady a příklady k procvičení byly vybrány z různých sbírek a příruček, jejichž seznam je uveden v kapitole „Použitá literatura“. Během tříhodinového semináře bude část doby věnována výpočtům a část testování názvosloví. Součástí seminářů bude též prověřování procvičených příkladů pomocí testů.

Závěrem bychom chtěli popřát studentům úspěšný start do studia a také jeho úspěšné ukončení.

OBSAH

Úvod	3
Obsah	4
1. Základní pojmy, složení a struktura chemických látek	6
1.1. Základní chemické pojmy, relativní atomová a molekulová hmotnost	6
1.2. Základní chemické zákony	9
1.3. Vzorové příklady	11
1.4. Další příklady k procvičení	14
2. Vzorce	17
2.1. Typy vzorců, stechiometrický vzorec	17
2.2. Stechiometrické výpočty – vzorové příklady	19
2.3. Další příklady k procvičení	20
3. Úpravy rovnic	23
3.1. Úvod do problematiky úpravy rovnic	23
3.2. Vzorové příklady	24
3.3. Další příklady k procvičení	26
4. Výpočty z chemických rovnic	30
4.1. Úvod do problematiky výpočtů z chemických rovnic	30
4.2. Vzorové příklady	30
4.3. Další příklady k procvičení	31
5. Roztoky	34
5.1. Co je roztok a způsoby vyjadřování obsahu složky v roztoku	34
5.2. Vzorové příklady	35
5.3. Další příklady k procvičení	37
6. Směšování roztoků	43
6.1. Výpočet koncentrace při smísení dvou a více roztoků	43
6.2. Vzorové příklady	43
6.3. Další příklady k procvičení	44
7. Výpočet pH	48
7.1. Jak vypočítat pH roztoku	48
7.2. Vzorové příklady	49

7.3.	Další příklady k procvičení	50
8.	Chemické názvosloví	53
8.1.	Teorie názvosloví	53
8.2.	Příklady k procvičení	67
	Použitá literatura	75
	Periodická soustava prvků	76

1. Základní pojmy, složení a struktura chemických látek

1.1. Základní chemické pojmy, relativní atomová a molekulová hmotnost

Chemie je věda, která se zabývá studiem procesů, při nichž se mění valenční uspořádání elektronů. Chemii rozdělujeme na obecnou, anorganickou, organickou, analytickou, fyzikální, biochemii, radiochemii a další.

Obecná chemie studuje soubor procesů: chování látek a chemické reakce.

Látka je hmota, která má jisté charakteristické vlastnosti (bod tání, bod varu, hustotu atd.).

Látky rozdělujeme na **chemická individua** a **směsi**.

Chemické individuum (chemicky čistá látka) obsahuje atomy nebo molekuly, které nelze fyzikálními metodami (krystalizace, destilace, sublimace) dále dělit na látky jednodušší.

Prvek je chemické individuum, jehož molekuly se skládají ze stejných atomů.

Sloučenina je chemické individuum, jehož molekuly se skládají z různých atomů.

Nuklid je chemické individuum, jehož strukturní jednotky se skládají z jader o stejném protonovém čísle (Z) a stejném nukleonovém čísle (A).

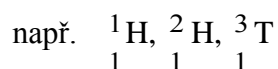

A nukleonové číslo

Z protonové číslo

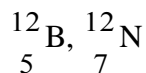
$A - Z = n$ počet neutronů

Izotop je chemické individuum, jehož strukturní jednotky se skládají z jader o stejném protonovém čísle, ale liší se číslem nukleonovým,

tj. liší se počtem neutronů, mají stejné chemické vlastnosti, ale liší se vlastnostmi fyzikálními (hmotností), leží na stejném místě v periodické tabulce.

Izobary mají stejné nukleonové číslo, ale liší se počtem protonů.

Soustavy látek (směsi) jsou složené z několika chemicky čistých látek. Obsahuje-li směs jednu látku, která je spojitá v celém objemu, a v ní jsou rozptýlené (dispergovány) ostatní látky, hovoříme o disperzní soustavě.

Typy disperzních soustav:

typ	velikost částic	příklady
homogenní	menší jak 10^{-9} m	roztoky elektrolytů a nízko-molekulárních neelektrolytů
koloidní	$10^{-7} - 10^{-9}$ m	aerosol, koloidní roztok emulze
heterogenní	větší jak 10^{-7} m	pěna, suspenze

Atomy označujeme značkami prvků, např. O – kyslík, značí atom kyslíku. Atom je jednojaderná elektroneutrální strukturní jednotka.

Molekula je vícejaderná elektroneutrální strukturní jednotka, která se skládá ze dvou a více atomů spojených chemickou vazbou.

O₂ chemický vzorec molekuly kyslíku

Ion je částice mající elektrický náboj. Pokud v atomu nebo částici chybí elektrony, má kladný náboj a nazýváme ji **kation**. Pokud v atomu nebo částici přebývají elektrony, má náboj záporný a hovoříme o **anionu**.

Atomová hmotnost je poměrná relativní atomová hmotnost. Je to bezrozměrné číslo, které udává kolikrát je atom prvku těžší než 1/12 hmotnosti atomu izotopu uhlíku $^{12}_6\text{C}$.

Molekulová hmotnost je poměrné číslo udávající kolikrát je molekula dané látky těžší než 1/12 hmotnosti atomu izotopu uhlíku $^{12}_6\text{C}$.

Molekulovou hmotnost zjistíme sečtením relativních atomových hmotností:

např. H₂O : $2 \cdot 1 + 16 = 18$

Molekulová hmotnost vyjádřená v gramech byla dříve označována pod pojmem „grammolekula“. Dnes se tento termín již nepoužívá.

Grammolekula vody H₂O je 18 g.

Molekuly vznikají chemickými reakcemi, což je proces reorganizace elektronů v atomových orbitalech zúčastněných prvků.

Atomová hmotnostní konstanta (m_u)

Klidová hmotnost 1/12 atomu nuklidu $^{12}_6\text{C}$.

$$m_u = 1,66057 \cdot 10^{-27} \text{ kg}$$

Relativní atomová hmotnost (A_r)

$$A_r(X) = \frac{m(X)}{m_u}$$

$m(X)$ .....klidová hmotnost atomu X

Relativní molekulová hmotnost (M_r)

$$M_r = \frac{m(X)}{m_u}$$

$m(X)$ .....klidová hmotnost molekuly X

Poznámka:

Pojem „ion“, kation a anion lze psát také s „t“, tj. iont, kationt a aniont. V množném čísle se používají pojmy: „ionty, kationty a anionty“.

1.2. Základní chemické zákony

1. Zákon zachování hmotnosti

1748 Lomonosov

Hmotnost všech látek do reakce vstupujících je rovna hmotnosti všech reakčních produktů.

2. Zákon zachování energie

1748 Lomonosov

Celková energie izolované soustavy je v průběhu chemické reakce konstantní.

Hmota se může měnit v energii (energie je také hmota).

Souhrn hmoty a energie je v uzavřeném systému konstantní.

$$\Delta E = \Delta m \cdot c^2$$

ΔE energie

Δm hmota

c rychlost světla

3. Zákon stálých poměrů slučovacích

1799 Proust

Hmotnostní poměr prvků či součástí dané sloučeniny je vždy stejný a nezávislý na způsobu přípravy sloučeniny.

Např. ve vodě:

$m(O)$ 16

$m(H)$ 2

Tvoří-li spolu dva prvky sloučeniny, je váhový poměr, ve kterém se prvky slučují, vždy stejný a nezávislý na podmínkách, při kterých sloučenina vznikla:

56 32 88

4. Zákon násobných poměrů slučovacích

1802-1808 Raston

Tvoří-li dva prvky více sloučenin, pak hmotnosti jednoho prvku, který se slučuje se stejným množstvím prvku druhého, jsou vzájemně v poměrech, které lze vyjádřit malými celými čísly:

H_2O x H_2O_2 - hmotnosti kyslíku v obou sloučeninách jsou v poměru 1:2

5. Zákon stálých poměrů objemových při slučování plynů

1805-1808 Gay-Lussac

Plyny se slučují v jednoduchých objemových poměrech

1 objem : 1 objem = 2 objemy

6. Daltonova atomová teorie

Prvky jsou látky složené z atomů.

Atomy téhož prvku jsou stejné, atomy různých prvků se liší hmotností, velikostí a dalšími vlastnostmi.

Při chemických reakcích se atomy spojují, oddělují nebo přeskupují. Nemohou však vzniknout nebo zaniknout.

Slučováním atomů dvou či více prvků vznikají molekuly nové látky – sloučeniny.

Molekuly vznikají sloučením celistvých počtů stejných nebo různých atomů.

7. Avogadrův zákon

Stejně objemy různých plynů obsahují za stejných podmínek (teplota a tlak) stejný počet molekul.

Avogadrova konstanta: $6 \cdot 10^{23}$ molekul, udává počet molekul v jednom molu plynu.

8. Periodický zákon

Vlastnosti prvků jsou periodickou funkcí jejich protonového čísla.

1.3. Vzorové příklady

1. Stanovte počet protonů, neutronů a elektronů v $^{18}_8\text{O}$.

Řešení:

$^A_Z X$ Z (atomové číslo) = p (pořadové číslo v periodické tabulce), počet protonů

A (hmotnostní číslo) = p + n, počet protonů a neutronů

Z je počet protonů = 8

Počet neutronů n = A - p, n = 18 - 8 = 10 neutronů

e = 8 (atom je elektroneutrální, tj. má stejný počet protonů i elektronů).

2. Napište značku atomu prvku, jehož složení je: 1p, 1n, 1e.

Řešení:

^2_1H , ^2_1D

3. Poloměr zeměkoule je přibližně 6378 km, hmotnost Země je přibližně $6,6 \cdot 10^{24}$ kg. Vypočítejte, jaký poloměr by měla koule o hmotnosti rovné hmotnosti Země, kdyby tato koule byla složená z hmoty o stejné hustotě, jakou mají atomová jádra, tzn. přibližně $1,0 \cdot 10^{11}$ kg.cm⁻³.

Řešení:

hmotnost země = hmotnost koule $m = V \cdot \rho$ (hmotnost = objem. hustota)

$m_z = m_k$

$m_z = V_k \cdot \rho_k$

za objem koule V_k dosadíme $\frac{4}{3} \cdot \pi \cdot r^3$ $m_z = \frac{4}{3} \cdot \pi \cdot r^3 \cdot \rho_k$

$\frac{3,6,6 \cdot 10^{21}}{4 \cdot \pi \cdot \rho_k} = r^3$ $r = 25074 \text{ cm} = 250,74 \text{ m}$

Koule by měla poloměr 250,74 m.

4. Oxid siřičitý byl připraven jednak přímou syntézou z prvků a jednak reakcí Na_2SO_3 s H_2SO_4 . V prvním případě zreagovalo 48,09 g síry s kyslíkem za vzniku 96,09 g SO_2 , v druhém případě bylo po analýze zjištěno, že připravený SO_2 obsahuje 50,05 % síry. Ověřte, zda pro SO_2 platí zákon stálých poměrů slučovacích.

Řešení:

S : O v SO₂

$$\frac{S}{O} = \frac{48,09}{96,09 - 48,09} = 1,00 \qquad \frac{50,05}{100 - 50,05} = 1,00$$

Zákon stálých poměrů slučovacích platí.

5. Na příkladu CO a CO₂ ověřte platnost zákona násobných poměrů slučovacích.

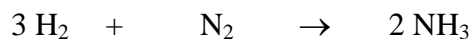
$$A_r^{stř}(\text{O}) = 15,9994, \quad A_r^{stř}(\text{C}) = 12,011.$$

Řešení:

CO			CO ₂		
C	:	O	C	:	O
12,011	:	15,9994	12,011	:	31,9988
1	:	1,332	1	:	2,664
		1			2

Zákon násobných poměrů slučovacích platí.

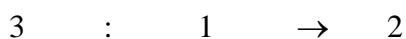
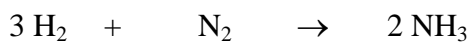
6. Vodík reaguje s dusíkem podle rovnice:

Za předpokladu, že výtěžek této reakce je 100 % a že všechny objemy byly měřeny při téže teplotě a tlaku, vypočítejte:

- objemy plynů ve směsi po reakci, jestliže před reakcí bylo ve směsi 15 l H₂ a 10 l N₂.
- poměr počtu molekul všech plynů před a po reakci 15 l H₂ s 10 l N₂.

Řešení:

a) 3 l H₂ reaguje se 1 l N₂ vzniknou 2 l NH₃

15 l H₂ reaguje s 5 l N₂ (5 l zbude) vznikne 10 l NH₃

Na konci reakce bude 5 l N₂ a 10 l NH₃

b) před reakcí: H₂ : N₂ po reakci: N₂ : NH₃

$$\begin{array}{ccc} 15 & : & 10 \\ 3 & : & 2 \end{array} \qquad \qquad \qquad \begin{array}{ccc} 5 & : & 10 \\ 1 & : & 2 \end{array}$$

7. Vypočítejte relativní atomovou hmotnost nuklidu ${}^{40}_{20}\text{Ca}$, víte-li, že hmotnost jednoho atomu tohoto nuklidu je $6,635 \cdot 10^{-26}$ kg.

Řešení:

$$A_r(\text{X}) = \frac{m(\text{X})}{m_u}$$

kde m_u je 1/12 hmotnosti izotopu ${}^{12}_6\text{C} = 1,66053 \cdot 10^{-27}$ kg

$$A_r({}^{40}_{20}\text{Ca}) = \frac{6,635 \cdot 10^{-26}}{1,66053 \cdot 10^{-27}} = 39,96$$

8. Vypočítejte hmotnost a objem (měřený za normálních podmínek) $3,0 \cdot 10^{24}$ molekul vodíku. $A_r^{\text{stř}}(\text{H}) = 1,00797$.

Řešení:

1 mol obsahuje $6,023 \cdot 10^{23}$ molekul.

1 mol plynu zaujímá za normálních podmínek objem $22,4 \text{ dm}^3$.

$$\begin{array}{r} 6,023 \cdot 10^{23} \text{ molekul} \dots\dots\dots 2,1,00797 \text{ g} \\ \underline{3,0 \cdot 10^{24} \text{ molekul} \dots\dots\dots x \text{ (g)}} \\ 3,0 \cdot 10^{24} \quad : \quad 6,023 \cdot 10^{23} \quad = \quad x \quad : \quad 2,1,00797 \\ \quad \quad \quad \quad x \quad = \quad 10,041 \text{ g} \end{array}$$

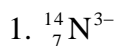
$$\begin{array}{r} 2,1,00797 \text{ g} \dots\dots\dots 22,4 \text{ dm}^3 \\ \underline{10,041 \text{ g} \dots\dots\dots x \text{ dm}^3} \\ 10,041 : \quad 2,01594 \quad = \quad x \quad : \quad 22,4 \\ \quad \quad \quad \quad x \quad = \quad 111,57 \text{ dm}^3 \end{array}$$

1.4. Další příklady k procvičení

1. Ion obsahuje 7 protonů, 7 neutronů a 10 elektronů. Určete náboj ionu a jeho značku.
2. Které z uvedených párů nuklidů jsou izotopy a které patří mezi izobary.
a) ${}^2_1\text{H}^+$, ${}^3_1\text{H}$ c) ${}^3_1\text{T}$, ${}^3_2\text{He}$ e) ${}^{12}_6\text{C}$, ${}^{14}_7\text{N}$
b) ${}^3_2\text{He}$, ${}^4_2\text{He}$ d) ${}^{13}_6\text{C}$, ${}^{13}_7\text{N}$ f) ${}^{40}_{20}\text{Ca}^{2+}$, ${}^{40}_{22}\text{Ti}$
3. Stanovte počet protonů, neutronů a elektronů v těchto nuklidech:
a) ${}^3\text{H}$ c) ${}^{30}\text{Si}$ e) ${}^{235}\text{U}$
b) ${}^{14}\text{N}^{5+}$ d) ${}^{80}\text{Br}^-$
4. Izotop kovového prvku má nukleonové číslo 65 a v jádře má 35 neutronů. Kation tohoto izotopu má 28 elektronů. Napište značku tohoto kationu a určete jeho náboj.
5. Které z následujících tvrzení o nuklidu ${}^A_Z\text{M}$ je nesprávné?
a) Z je hmotnostní číslo   d) Z je rovno počtu protonů
b) A je hmotnostní číslo   e) A je rovno součtu počtu protonů a neutronů
c) Z je rovno počtu neutronů   f) Z je atomové číslo
6. Stanovte počet protonů, neutronů a elektronů v nuklidech ${}^3\text{H}$, ${}^{18}\text{O}$, ${}^{30}\text{Si}$, ${}^{198}\text{Au}$, ${}^{206}\text{Pb}$, ${}^{32}\text{S}^{2-}$, ${}^{80}\text{Br}^-$.
7. 1 litr chloru zreaguje beze zbytku s 1 litrem vodíku. Zreaguje beze zbytku 1 kg chloru s 1 kg vodíku?
8. Přírodní bor obsahuje 19,8 % nuklidu ${}^{10}\text{B}$ a 80,2 % nuklidu ${}^{11}\text{B}$. Relativní atomové hmotnosti těchto nuklidů jsou $A_r({}^{10}\text{B}) = 10,0129$ a $A_r({}^{11}\text{B}) = 11,0093$. Vypočítejte relativní atomovou hmotnost přírodního boru (tzv. střední relativní atomovou hmotnost).
9. Kolik molů a kolik kilomolů představuje 100 g benzenu? Kolik molekul a kolik atomů obsahuje 1 g benzenu? $M_r^{\text{stř}}(\text{C}_6\text{H}_6) = 78,113$.
10. Vypočítejte hmotnost:
a) jednoho atomu H   c) jednoho atomu U
b) jednoho atomu O   d) jedné molekuly CH_3OH
11. Relativní atomová hmotnost nuklidu ${}^{238}_{92}\text{U}$ je 238,051. Kolikrát je hmotnost jednoho atomu ${}^{238}_{92}\text{U}$ větší než hmotnost jednoho atomu ${}^{12}_6\text{C}$?
12. Hmotnost jednoho atomu nuklidu ${}^{12}_6\text{C}$ je $1,99 \cdot 10^{-26}$ kg a atomu nuklidu ${}^{19}_9\text{F}$ je

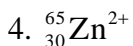
- 3,15.10⁻²⁶ kg. Vypočítejte relativní atomovou hmotnost $^{19}_9\text{F}$.
13. Hmotnost jednoho atomu prvku X se rovná hmotnosti patnácti atomů nuklidu $^{12}_6\text{C}$.
Vypočítejte relativní atomovou hmotnost prvku X.
14. Hmotnost jednoho atomu nuklidu $^{35}_{17}\text{Cl}$ je 5,806.10⁻²⁶ kg, hmotnost jednoho atomu nuklidu $^{37}_{17}\text{Cl}$ je 6,138.10⁻²⁶ kg. Přírodní chlor obsahuje 75,4 % nuklidu $^{35}_{17}\text{Cl}$ a 24,6 % nuklidu $^{37}_{17}\text{Cl}$. Vypočítejte relativní atomovou hmotnost přírodního chloru.
15. V přírodě se vyskytující argon je směsí tří nuklidů, jejichž procentuální zastoupení a relativní atomové hmotnosti jsou ^{36}Ar : 0,337 %, 35,968; ^{38}Ar : 0,063 %, 37,963; ^{40}Ar : 99,60 %, 39,962. Vypočítejte relativní atomovou hmotnost přírodního argonu.
16. Vypočítejte relativní molekulovou hmotnost chloroformu CHCl_3 , jestliže atomové hmotnosti jsou $A_r^{\text{stř.}}(\text{C}) = 12,011$, $A_r^{\text{stř.}}(\text{H}) = 1,00797$ a $A_r^{\text{stř.}}(\text{Cl}) = 35,453$.
17. Vypočítejte kolik atomů uhlíku je obsaženo ve 32 gramech acetylidu vápenatého (CaC_2).
18. Kolik molekul kyslíku je za normálních podmínek obsaženo ve 161,4 litrech kyslíku? Předpokládejte, že kyslík se chová jako ideální plyn.
19. Hemoglobin má relativní molekulovou hmotnost 6,8.10⁴ a obsahuje asi 0,33 % Fe. Kolik atomů Fe obsahuje jedna molekula hemoglobinu?
20. Při vysoké teplotě a za přítomnosti platinového katalyzátoru reaguje amoniak s kyslíkem za vzniku oxidu dusnatého a vody. Poměr objemů $\text{NH}_3 : \text{O}_2 : \text{NO} : \text{H}_2\text{O} = 4 : 5 : 4 : 6$. Kolik litrů kyslíku zreaguje za uvedených podmínek s 1 litrem amoniaku a kolik litrů oxidu dusnatého a vodní páry vznikne? Objemy všech látek byly měřeny za téže teploty a tlaku.
21. Dva plynné prvky A a B spolu mohou reagovat podle rovnic
- $$1 \text{ objem A} + 1 \text{ objem B} = 2 \text{ objemy C}$$
- $$1 \text{ objem A} + 3 \text{ objemy B} = 2 \text{ objemy D}$$
- za vzniku sloučenin C a D, které jsou při reakčních podmínkách rovněž plynné. Jaké jsou molekulové vzorce všech uvedených látek?

Výsledky řešení z kapitoly 1.4.

2. izotopy: a), b), izobary c), d), f)

3. a) 1p, 2n, 1e, b) 7p, 7n, 2e, c) 14p, 16n, 14e, d) 35p, 45n, 36e, e) 92p, 143n, 92e

5. a) ne, c) ne

6. ${}^3\text{H}$: 1p, 2n, 1e, ${}^{18}_8\text{O}$: 8p, 10n, 8e, ${}^{30}_{14}\text{Si}$: 14p, 16n, 14e, ${}^{198}_{79}\text{Au}$: 79p, 119n, 79e, ${}^{206}_{82}\text{Pb}$:

82p, 124n, 82e, ${}^{32}_{16}\text{S}^{2-}$: 16p, 16n, 18e, ${}^{80}_{35}\text{Br}^-$: 35p, 45n, 36e.

7. ne, zbude 0,97 kg H_2

8. 10,81

9. 1,28 mol = $1,28 \cdot 10^{-3}$ kmol, $7,71 \cdot 10^{21}$ molekul, $9,25 \cdot 10^{22}$ atomů

10. a) $1,67 \cdot 10^{-27}$ kg, b) $2,66 \cdot 10^{-26}$ kg, c) $3,95 \cdot 10^{-25}$ kg, d) $5,32 \cdot 10^{-26}$ kg

11. 19,82

12. 18,99

13. 180,15

14. 35,45

15. 39,95

16. 119,38

17. $6,02 \cdot 10^{23}$ C

18. $4,34 \cdot 10^{24}$ molekul kyslíku

19. 4 Fe

20. 1,25 l O_2 , 1,00 l NO, 1,50 l H_2O

21. A_2 , B_2 , AB, AB_3

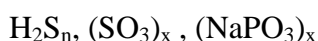
2. Vzorce

2.1. Typy vzorců, stechiometrický vzorec

Rozlišujeme celou řadu vzorců: stechiometrický vzorec, molekulový, funkční, strukturní, geometrický, krystalochemický.

Stechiometrický vzorec vyjadřuje stechiometrické složení sloučeniny, tj. udává, v jakém poměru jsou v dané sloučenině zastoupené jednotlivé prvky. Nazývá se proto také sumární vzorec. Jestliže byl odvozen experimentálně (analyticky) z procentuálního složení sloučeniny, pak se používá označení **empirický vzorec**.

Příklady:

Chceme-li zvláště zdůraznit, že jde o stechiometrický vzorec látky, uvádíme ho ve složených závorkách.

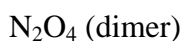
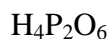
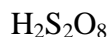
Příklad:

Molekulový vzorec vyjadřuje nejen stechiometrické složení látky, ale i její relativní molekulovou hmotnost.

stechiometrický vzorec

molekulový vzorec

Funkční vzorec se liší od stechiometrického tím, že vyjadřuje i charakteristická atomová seskupení, tj. tzv. funkční skupiny, jako jsou složené ionty, atomové skupiny. Funkční vzorec se někdy nazývá **racionální vzorec**, je to zjednodušený strukturní vzorec.

Příklady

Stechiometrický vzorec	funkční vzorec	funkční skupiny
$\{ \text{NaO} \}$	Na_2O_2	anion O_2^{2-}
$\{ \text{H}_2\text{NO} \}$	NH_4NO_2	kation NH_4^+ , anion NO_2^-
$\{ \text{NH} \}$	NH_4N_3	kation NH_4^+ , anion N_3^-
$\{ \text{H}_4\text{N}_2\text{O}_3 \}$	NH_4NO_3	kation NH_4^+ , anion NO_3^-
$\{ \text{CaH}_2\text{O}_2 \}$	$\text{Ca}(\text{OH})_2$	anion OH^-
$\{ \text{BiHN}_2\text{O}_7 \}$	$\text{Bi}(\text{OH})(\text{NO}_3)_2$	anion OH^- , anion NO_3^-

Příklad:

$\text{H}_2\text{N}.\text{NH}_2$ nebo $\text{H}_2\text{N}-\text{NH}_2$ nebo $(\text{NH}_2)_2$

Vzorec solvatující molekuly v **krystalosolvátu** (např. krystalohydrátu) se od základní sloučeniny oddělí tečkou (v názvu se čte plus) psanou na spodní lince.

Příklady:

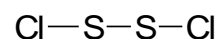
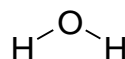
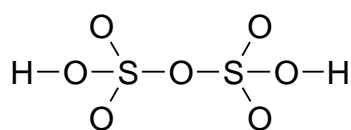
$\text{FeSO}_4 \cdot 7 \text{H}_2\text{O}$

$3\text{CdSO}_4 \cdot 8\text{H}_2\text{O}$

$(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4 \cdot \text{FeSO}_4 \cdot 6 \text{H}_2\text{O}$

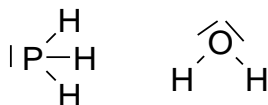
Strukturní, konstituční elektronový vzorec udává pořadí navzájem sloučených atomů, zpravidla však nezobrazuje jejich prostorové uspořádání.

Příklady:

Pomocí strukturních elektronových vzorců vyjadřujeme graficky, pokud možno, nejvhodnější způsob uspořádání valenčních elektronů (elektronovou konfiguraci) v atomu, ionu nebo molekule.

Příklady:

2.2. Stechiometrické výpočty – vzorové příklady

1. Arsen tvoří dva oxidy. Jeden z nich obsahuje 65,2 % arsenu a druhý 75,8 % arsenu. Napište vzorce obou oxidů. $A_r(\text{As}) = 74,92$, $A_r(\text{O}) = 15,99$.

1

Řešení:

As	:	O	As	:	O
65,2	:	34,8	75,8	:	24,2 (zbytek % tvoří kyslík)

Procentový obsah prvku podělíme jeho atomovou hmotností:

$\frac{65,2}{74,92}$	:	$\frac{34,8}{15,99}$	$\frac{75,8}{74,92}$	:	$\frac{24,2}{15,99}$
0,870	:	2,176	1,011	:	1,513

Výsledná čísla podělíme menším z nich

1	:	2,5	1	:	1,5
---	---	-----	---	---	-----

pokud není podíl celé číslo, vynásobíme jej tak, aby vzniklo číslo celé.

2	:	5	2	:	3
As_2O_5			As_2O_3		

2. Určete stechiometrický vzorec chalkopyritu, který obsahuje 34,63 % Cu, 30,43 % Fe a 34,94 % S. $A_r(\text{Cu}) = 63,54$, $A_r(\text{Fe}) = 55,84$, $A_r(\text{S}) = 32,06$.

Řešení:

Cu	:	Fe	:	S
34,63	:	30,43	:	34,94
$\frac{34,63}{63,54}$	:	$\frac{30,43}{55,84}$	:	$\frac{34,94}{32,06}$
0,545	:	0,545	:	1,09
1	:	1	:	2

Stechiometrický vzorec chalkopyritu je CuFeS_2 .

3. 12,00 g hydrátu NiSO_4 obsahuje 5,39 g vody. Určete stechiometrický vzorec tohoto hydrátu. $M_r(\text{NiSO}_4) = 154,72$, $M_r(\text{H}_2\text{O}) = 18,148$.

Řešení:

NiSO ₄	:	H ₂ O
12 – 5,39	:	5,39
$\frac{6,61}{154,72}$	:	$\frac{5,39}{18,148}$
0,0427	:	0,297
1	:	6,95

zaokrouhlit:

1	:	7
---	---	---

Stechiometrický vzorec hydrátu je NiSO₄ · 7 H₂O.

2.3. Další příklady k procvičení

1. Nikotin obsahuje 74,04 % C, 8,70 % H a 17,26 % N. Vypočítejte stechiometrický vzorec nikotinu. $A_r(\text{C}) = 12,011$, $A_r(\text{H}) = 1,0079$, $A_r(\text{N}) = 14,0067$.
2. Určete vzorec minerálu, který obsahuje 16,92 % K₂O, 64,76 % SiO₂ a 18,32 % Al₂O₃. $A_r(\text{K}) = 39,098$, $A_r(\text{Si}) = 28,08$, $A_r(\text{Al}) = 26,98$, $A_r(\text{O}) = 16$.
3. Kolik hmotnostních % hliníku obsahuje ortoklas KAlSi₃O₈? $A_r(\text{K}) = 39,098$, $A_r(\text{Si}) = 28,08$, $A_r(\text{Al}) = 26,98$, $A_r(\text{O}) = 16$.
4. Kolik % síranových iontů obsahuje síran barnatý? $M_r(\text{BaSO}_4) = 233,32$, $M_r(\text{SO}_4) = 96,02$.
5. Kolik gramů oxidu vápenatého lze získat ze 140 gramů CaCO₃? $M_r(\text{CaO}) = 56,07$, $M_r(\text{CaCO}_3) = 100,06$.
6. Dodekahydrát hydrogenfosforečnanu disodného Na₂HPO₄ · 12 H₂O přechází větráním na vzduchu při laboratorní teplotě na dihydrát Na₂HPO₄ · 2 H₂O. Jaké hmotnostní množství vody ztratí 100 gramů Na₂HPO₄ · 12 H₂O při přeměně na Na₂HPO₄ · 2 H₂O? $M_r(\text{Na}_2\text{HPO}_4) = 141,959$, $M_r(\text{H}_2\text{O}) = 18,0152$.
7. 1,314 g síry zreagovalo s nadbytkem chloru za vzniku 4,220 g sloučeniny, která obsahovala pouze síru a chlor. Jaký je empirický vzorec této sloučeniny? $A_r(\text{S}) = 32,06$, $A_r(\text{Cl}) = 35,453$.
8. Sloučenina uhlíku s vodíkem obsahuje 85,36 % C. Vypočítejte:
a) Kolik molů uhlíku a vodíku je obsaženo ve 100 g této látky?

- b) Jaký je molekulový vzorec této sloučeniny, je-li hmotnost 0,25 mol této látky rovna 7,01 g ?
- c) V jakém objemu této sloučeniny (měřeném za normálních podmínek) je obsaženo 10 g C ?
- d) Kolik gramů C je v této sloučenině sloučeno s 1 molem atomů H?
 $A_r(\text{C}) = 12,011$, $A_r(\text{H}) = 1,0079$.
9. Dokonalým spálením 2,66 g binární sloučeniny C_xS_y vzniklo 1,54 g CO_2 a 4,48 g SO_2 . Určete empirický vzorec spálené látky. $M_r(\text{CO}_2) = 44,010$, $M_r(\text{SO}_2) = 64,06$.
10. 0,500 g sloučeniny india s chlorem poskytne reakcí s AgNO_3 0,9721 g chloridu stříbrného. Kolik procent chloru obsahuje sloučenina india a jaký je její stechiometrický vzorec? $A_r(\text{In}) = 114,82$, $A_r(\text{Cl}) = 35,453$, $A_r(\text{Ag}) = 107,868$.
11. Dokonalým spálením 5,00 g sloučeniny obsahující uhlík, vodík a kyslík vzniklo 4,78 g oxidu uhličitého a 1,96 g vody. Vypočítejte empirický vzorec sloučeniny. $A_r(\text{C}) = 12,011$, $A_r(\text{H}) = 1,0079$, $A_r(\text{O}) = 16$.
12. Vypočítejte obsah fluoru v teflonu (polytetrafluorethylen) v hmotnostních procentech. $A_r(\text{F}) = 18,998$, $A_r(\text{C}) = 12,011$, $A_r(\text{H}) = 1,0079$.
13. Železná ruda obsahuje 50 % Fe_2O_3 . Kolik kg železa lze získat z jedné tuny této rudy? $A_r(\text{Fe}) = 55,847$, $M_r(\text{Fe}_2\text{O}_3) = 159,692$.
14. Vzorek znečištěného Cu_2O obsahuje 66,62 % Cu. Kolik procent nečistot neobsahujících měď je ve vzorku? $M_r(\text{Cu}_2\text{O}) = 143,091$, $A_r(\text{Cu}) = 63,546$.
15. Sloučenina X_2S_3 obsahuje 28,31 % síry. Vypočítejte relativní atomovou hmotnost prvku $A_r^{\text{stř.}}(\text{X})$. $A_r(\text{S}) = 32,06$.
16. Při analýze vzorku skla bylo zjištěno, že sklo vedle SiO_2 obsahuje 12,9 % B_2O_3 , 2,2 % Al_2O_3 , 3,8 % Na_2O a 0,4 % K_2O . Jaký je poměr počtu molů a atomů Si : B v tomto skle?
17. Vzorek měsíční horniny je složen z 58 atom. % O, 18 atom. % Si, 9 atom. % Al a 15 atom. % jiných prvků, jejichž průměrná atomová hmotnost je 30. Vypočítejte obsah O, Si a Al v hmotnostních procentech. $A_r(\text{O}) = 16$, $A_r(\text{Si}) = 28,086$, $A_r(\text{Al}) = 26,9815$.
18. 5 cm³ plynného uhlovodíku bylo smícháno se 30 cm³ kyslíku a směs byla přivedena k explozi. Po kondenzaci vodní páry činil objem plynné směsi 20 cm³ a po pohlcení CO_2 v roztoku KOH 5 cm³. Určete stechiometrický vzorec uhlovodíku, jestliže objemy

plynů byly měřeny za stejných podmínek. $A_r(\text{O}) = 16$, $M_r(\text{CO}_2) = 44,010$, $A_r(\text{C}) = 12,011$, $A_r(\text{H}) = 1,0079$.

Výsledky řešení z kapitoly 2.3.

1. $\text{C}_5\text{H}_7\text{N}$
2. $\text{K}_2\text{O} \cdot 6 \text{SiO}_2 \cdot \text{Al}_2\text{O}_3$
3. 9,69 %
4. 41,15% SO_4^{2-}
5. 78,45 g CaO
6. 50,30 g H_2O
7. SCl_2
8. a) 7,13 mol C, 7,13 mol H_2 , b) C_2H_4 , c) $9,33 \text{ dm}^3$, d) 6,01 g C
9. CS_2
10. 48,09% Cl, InCl_3
11. HCOOH
12. 75,98% F
13. 349,72 kg Fe
14. 22,20%
15. 121,78
16. 3,62 : 1
17. 43,64% O, 23,78% Si, 11,42% Al
18. C_3H_8

3. Úpravy rovnic

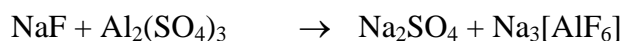
3.1. Úvod do problematiky úpravy rovnic

Při sestavování chemických rovnic je třeba správně doplnit koeficienty pro jednotlivé sloučeniny, které spolu reagují a které následně vznikají. U jednoduchých rovnic doplníme koeficienty tak, aby obě strany obsahovaly stejný počet každého daného atomu, který se reakce účastnil. Pokud je rovnice složitější a reakce se účastní stejné atomy v různých sloučeninách, je vhodné použít postup A. Když navíc dochází k oxidačně-redukčnímu ději, tj. některé atomy si vyměňují mezi sebou elektrony (některé se oxidují, další se redukují) je vhodné použít pro výpočet koeficientů postup B.

Postup A

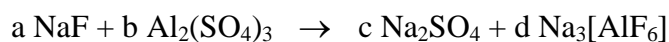
Příklad:

Doplňte koeficienty v následující rovnici:

Řešení:

Rovnice nevyjadřuje reakci oxidačně redukční, a proto příslušné koeficienty vypočítáme z rovnic, které platí pro počty jednotlivých atomů nebo atomových skupin. Před jednotlivé reagující sloučeniny přiřadíme koeficienty a, b, c, d:

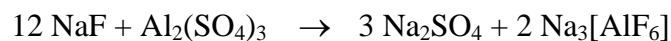
$$\text{Pro počet atomů Na:} \quad a = 2c + 3d$$

$$\text{Pro počet atomů Al:} \quad 2b = d$$

$$\text{Pro počet atomů F:} \quad a = 6d$$

$$\text{Pro počet skupin SO}_4: \quad 3b = c$$

Položíme-li např. $b = 1$, potom $d = 2$, $c = 3$, $a = 12$. Tyto vypočítané koeficienty dosadíme do původní rovnice:

Postup B

Pokud rovnice vyjadřuje oxidačně-redukční děj, zjistíme koeficienty podle následujícího postupu:

- Vyhledáme oxidační a redukční činidlo (vyplývá to ze změny oxidačního stupně základního prvku jednotlivých sloučenin).

- Zapišeme pomocné rovnice, do nichž zahrneme pouze ty atomy nebo ionty, u nichž dochází ke změně oxidačního stupně.
- Po straně pomocných rovnic zapišeme počty elektronů vystihující redukci oxidačního činidla a oxidaci redukčního činidla.
- Počet elektronů vystihující redukci odpovídá počtu částic (atomů, molekul, iontů) redukčního činidla a naopak počet elektronů vystihující oxidaci odpovídá počtu částic oxidačního činidla (proto počty elektronů za pomocnými rovnicemi nutno překřížit).
- Zjištěné koeficienty zapišeme k příslušným vzorcům v levé části rovnice a pak teprve upravujeme pravou stranu rovnice.
- Koeficienty složek, které nejsou ani oxidačními ani redukčními činidly, dopočítáme naposled.

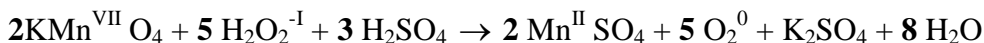
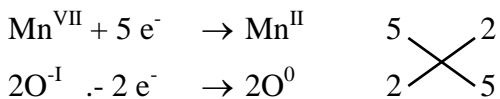
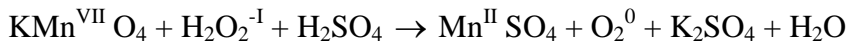
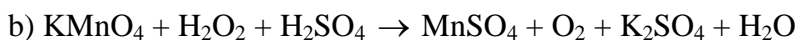
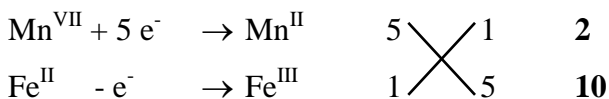
3.2. Vzorové příklady

Jednoduchá oxidačně redukční rovnice

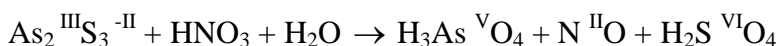
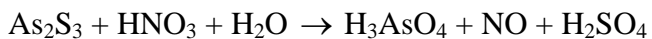
Doplňte koeficienty v následujících rovnicích:

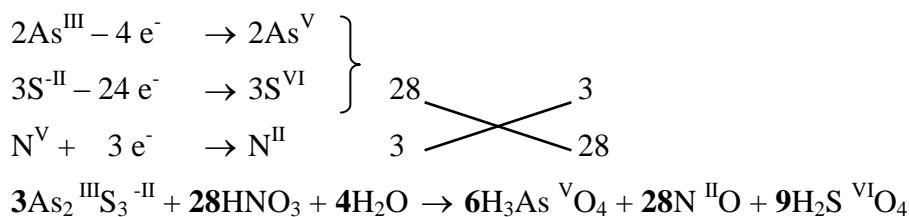
Zjistíme, u kterých atomů dochází ke změně oxidačního stupně:

Oxidace a redukce může probíhat současně u několika složek

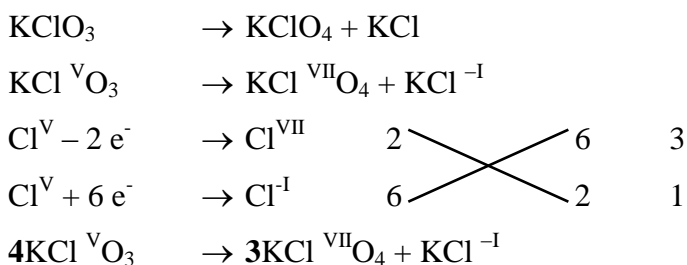

Disproporcionační reakce

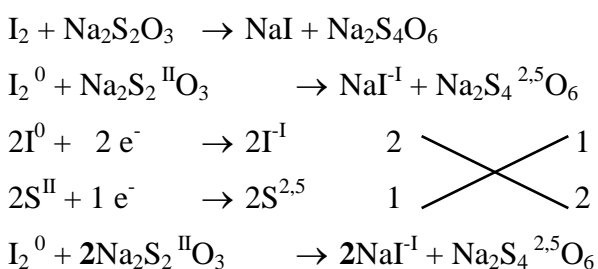
Prvek přítomný ve výchozí sloučenině je ve středním oxidačním stupni a je schopen tvořit sloučeniny ve vyšším i nižším oxidačním stupni (tentýž prvek se částečně oxiduje i redukuje).

Z poloreakcí vyplývá, že oxidovaná a redukováná forma je v poměru 3:1, výchozí počet molekul je dán součtem $3+1=4$.

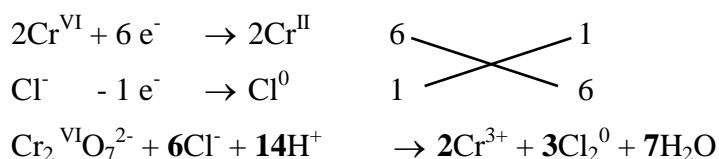
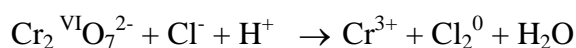
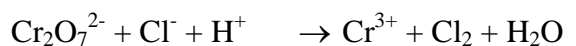
Oxidační stupeň nemusí být vždy celé číslo

Například dusík má v HN_3 oxidační stupeň $-\frac{1}{3}$, v $\text{Na}_2\text{S}_4\text{O}_6$ má síra oxidační stupeň 2,5.

Iontové redoxní rovnice

Při výpočtu koeficientů postupujeme stejným způsobem jako u ostatních oxidačně redukčních rovnic. Nutno dodržet podmínku rovnosti celkového počtu kladných a záporných nábojů iontů na obou stranách rovnice.

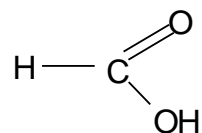

Oxidačně redukční rovnice, v nichž vystupují organické sloučeniny

Oxidační stupeň C v organických sloučeninách zjistíme podle následujících pravidel:

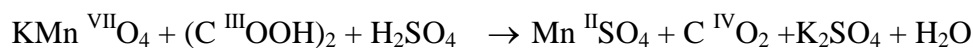
- každá vazba atomu uhlíku s atomem prvku o nižší elektronegativitě se počítá jako -I
- vazby C-C, C=C a C≡C nepočítáme
- vazbu atomu uhlíku s atomem prvku o vyšší elektronegativitě počítáme +I pro jednoduchou vazbu, +II pro dvojnou vazbu a +III pro trojnou vazbu.

Zjištěná čísla sečteme.

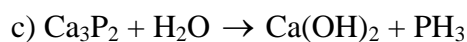
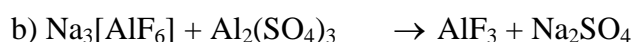
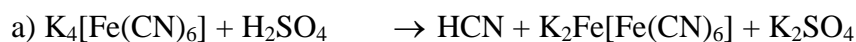
Vazba	C-H	-I
	C=O	+II
	C-O	<u>+I</u>

Celkem: +II

3.3. Další příklady k procvičení

1. Doplňte koeficienty u těchto rovnic:

- d) $\text{HClO}_4 + \text{P}_4\text{O}_{10} \rightarrow \text{H}_3\text{PO}_4 + \text{Cl}_2\text{O}_7$
 e) $\text{H}_3\text{BO}_3 + \text{PCl}_5 \rightarrow \text{POCl}_3 + \text{HCl} + \text{B}_2\text{O}_3$
 f) $\text{Na}_3\text{SbS}_4 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{Sb}_2\text{S}_5 + \text{Na}_2\text{SO}_4 + \text{H}_2\text{S}$
 g) $\text{KAlSi}_3\text{O}_8 + \text{Na}_2\text{CO}_3 \rightarrow \text{Na}_2\text{SiO}_3 + \text{KAlO}_2 + \text{CO}_2$
 h) $\text{Fe}_3\text{I}_8 + \text{K}_2\text{CO}_3 \rightarrow \text{Fe}_3\text{O}_4 + \text{KI} + \text{CO}_2$
 i) $\text{KOH} + \text{CS}_2 \rightarrow \text{K}_2\text{CO}_3 + \text{K}_2\text{CS}_3 + \text{H}_2\text{O}$
 j) $\text{KHF}_2 + \text{SO}_3 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{HSO}_3\text{F} + \text{K}_2\text{SO}_4$
 k) $\text{KCN} + \text{H}_2\text{SO}_4 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{K}_2\text{SO}_4 + (\text{NH}_4)_2\text{SO}_4 + \text{CO}$
 l) $\text{B}_2\text{O}_3 + \text{CaF}_2 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{BF}_3 + \text{CaSO}_4 + \text{H}_2\text{O}$

2. Doplňte koeficienty u následujících rovnic:

- a) $\text{FeCl}_2 + \text{H}_2\text{O}_2 + \text{HCl} \rightarrow \text{FeCl}_3 + \text{H}_2\text{O}$
 b) $\text{Cu} + \text{HNO}_3 \rightarrow \text{Cu}(\text{NO}_3)_2 + \text{NO} + \text{H}_2\text{O}$
 c) $\text{Sb}_2\text{O}_3 + \text{Br}_2 + \text{KOH} \rightarrow \text{K}_3\text{SbO}_4 + \text{KBr} + \text{H}_2\text{O}$
 d) $\text{Ca}(\text{OCl})_2 + \text{KI} + \text{HCl} \rightarrow \text{I}_2 + \text{CaCl}_2 + \text{KCl} + \text{H}_2\text{O}$
 e) $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7 + \text{KBr} + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{Cr}_2(\text{SO}_4)_3 + \text{Br}_2 + \text{K}_2\text{SO}_4 + \text{H}_2\text{O}$
 f) $\text{Ag}_3\text{AsO}_4 + \text{Zn} + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{AsH}_3 + \text{Ag} + \text{ZnSO}_4 + \text{H}_2\text{O}$
 g) $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6] + \text{KMnO}_4 + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{K}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6] + \text{K}_2\text{SO}_4 + \text{MnSO}_4 + \text{H}_2\text{O}$
 h) $\text{MoS}_2 + \text{PbO}_2 + \text{HNO}_3 \rightarrow \text{H}_2\text{MoO}_4 + \text{H}_2\text{SO}_4 + \text{Pb}(\text{NO}_3)_2 + \text{H}_2\text{O}$
 i) $\text{KI} + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{I}_2 + \text{K}_2\text{SO}_4 + \text{H}_2\text{S} + \text{H}_2\text{O}$
 j) $\text{F}_2 + \text{Cl}_2\text{O} \rightarrow \text{ClF}_3\text{O} + \text{ClF}_3$
 k) $\text{NaNO}_2 + \text{KI} + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{NO} + \text{I}_2 + \text{K}_2\text{SO}_4 + \text{Na}_2\text{SO}_4 + \text{H}_2\text{O}$
 l) $\text{Au} + \text{KCN} + \text{O}_2 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{K}[\text{Au}(\text{CN})_2] + \text{KOH}$
 m) $\text{OsO}_4 + \text{HCl} + \text{KCl} \rightarrow \text{K}_2[\text{OsCl}_4\text{O}_2] + \text{Cl}_2 + \text{H}_2\text{O}$
 n) $\text{NH}_4[\text{UF}_5] + \text{F}_2 \rightarrow \text{UF}_6 + \text{N}_2 + \text{HF}$
 o) $\text{CoCl}_2 + \text{NH}_4\text{Cl} + \text{NH}_3 + \text{O}_2 \rightarrow [\text{Co}(\text{NH}_3)_6]\text{Cl}_3 + \text{H}_2\text{O}$
 p) $\text{KClO}_3 + \text{BrF}_3 \rightarrow \text{K}[\text{BrF}_4] + \text{Br}_2 + \text{O}_2 + \text{ClO}_2\text{F}$
 q) $[\text{Xe}_2\text{F}_3]^+ [\text{AsF}_6]^- + \text{HCl} \rightarrow \text{HF} + \text{Cl}_2 + \text{Xe} + \text{AsF}_5$

3. Doplňte koeficienty u těchto rovnic:

- a) $\text{Mn}^{2+} + \text{MnO}_4^- + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{MnO}_2 + \text{H}^+$

- b) $\text{IO}_3^- + \text{I}^- + \text{H}^+ \rightarrow \text{I}_2 + \text{H}_2\text{O}$
 c) $\text{S}_2\text{O}_3^{2-} + \text{I}_2 + \text{OH}^- \rightarrow \text{SO}_4^{2-} + \text{I}^- + \text{H}_2\text{O}$
 d) $\text{Cu}^{2+} + \text{I}^- \rightarrow \text{CuI} + \text{I}_2$
 e) $\text{P}_4 + \text{OH}^- + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{PH}_3 + \text{H}_2\text{PO}_2^-$
 f) $\text{S}_2\text{O}_8^{2-} + \text{Mn}^{2+} + \text{OH}^- \rightarrow \text{MnO}_2 + \text{SO}_4^{2-} + \text{H}_2\text{O}$
 g) $\text{FeO}_4^{2-} + \text{H}_3\text{O}^+ \rightarrow \text{Fe}^{3+} + \text{O}_2 + \text{H}_2\text{O}$
 h) $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-} + \text{Re} + \text{OH}^- \rightarrow [\text{Fe}(\text{CN})_6]^{4-} + \text{ReO}_4^- + \text{H}_2\text{O}$
 i) $\text{SeO}_3^{2-} + \text{SO}_3^{2-} + \text{H}^+ \rightarrow \text{Se} + \text{SO}_4^{2-} + \text{H}_2\text{O}$
 j) $\text{SO}_3^{2-} + \text{Cr}_2\text{O}_7^{2-} + \text{H}^+ \rightarrow \text{SO}_4^{2-} + \text{Cr}^{3+} + \text{H}_2\text{O}$
 k) $\text{C}_2\text{H}_5\text{OH} + \text{Cr}_2\text{O}_7^{2-} + \text{H}^+ \rightarrow \text{CH}_3\text{COH} + \text{Cr}^{3+} + \text{H}_2\text{O}$
 l) $[\text{AuBr}_4]^- + \text{Hg} \rightarrow \text{Au} + \text{Hg}_2\text{Br}_2 + \text{Br}^-$
 m) $\text{AsH}_3 + \text{Ag}^+ + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{H}_3\text{AsO}_3 + \text{Ag} + \text{H}^+$
 n) $\text{HXeO}_4^- + \text{OH}^- \rightarrow \text{XeO}_6^{4-} + \text{Xe} + \text{O}_2 + \text{H}_2\text{O}$

Výsledky řešení z kapitoly 3.3.

1.

- a) $2+3 \rightarrow 6+1+3$
 b) $2+1 \rightarrow 4+3$
 c) $1+6 \rightarrow 3+2$
 d) $12+1 \rightarrow 4+6$
 e) $2+3 \rightarrow 3+6+1$
 f) $2+3 \rightarrow 1+3+3$
 g) $1+3 \rightarrow 3+1+3$
 h) $1+4 \rightarrow 1+8+4$
 i) $6+3 \rightarrow 1+2+3$
 j) $2+4+1 \rightarrow 4+1$
 k) $2+2+2 \rightarrow 1+1+2$
 l) $1+3+3 \rightarrow 2+3+3$

2.

- a) $2+1+2 \rightarrow 2+2$
 b) $3+8 \rightarrow 3+2+4$

- c) $1+2+10 \rightarrow 2+4+5$
  - d) $1+4+4 \rightarrow 2+1+4+2$
  - e) $1+6+7 \rightarrow 1+3+4+7$
  - f) $2+11+11 \rightarrow 2+6+11+8$
  - g) $5+1+4 \rightarrow 5+3+1+4$
  - h) $1+9+18 \rightarrow 1+2+9+6$
  - i) $8+5 \rightarrow 4+4+1+4$
  - j) $3+1 \rightarrow 1+1$
  - k) $2+2+2 \rightarrow 2+1+1+1+2$
  - l) $4+8+1+2 \rightarrow 4+4$
  - m) $1+4+2 \rightarrow 1+1+2$
  - n) $2+5 \rightarrow 2+1+8$
  - o) $4+4+20+1 \rightarrow 4+2$
  - p) $6+10 \rightarrow 6+2+3+6$
  - q) $1+4 \rightarrow 4+2+2+1$
- 3.
- a) $3+2+2 \rightarrow 5+4$
  - b) $1+5+6 \rightarrow 3+3$
  - c) $1+4+10 \rightarrow 2+8+5$
  - d) $2+4 \rightarrow 2+1$
  - e) $1+3+3 \rightarrow 1+3$
  - f) $1+1+4 \rightarrow 1+2+2$
  - g) $4+20 \rightarrow 4+3+30$
  - h) $7+1+8 \rightarrow 7+1+4$
  - i) $1+2+2 \rightarrow 1+2+1$
  - j) $3+1+8 \rightarrow 3+2+4$
  - k) $3+1+8 \rightarrow 3+2+7$
  - l) $2+6 \rightarrow 2+3+2$
  - m) $1+6+3 \rightarrow 1+6+6$
  - n) $2+2 \rightarrow 1+1+1+2$

4. Výpočty z chemických rovnic

4.1. Úvod do problematiky výpočtů z chemických rovnic

Průběh chemických reakcí vystihují chemické rovnice. Tyto rovnice udávají, z kterých prvků a sloučenin vznikly reakční produkty, ale také vyjadřují vztahy mezi množstvím reagujících látek. Při jednoduchých výpočtech podle chemické rovnice předpokládáme, že reakce probíhá za normálních podmínek (teplota, tlak), kdy jeden mol zaujímá objem přibližně 22,4 dm³.

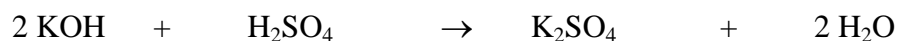
Například z chemické rovnice

je patrné, že amoniak se slučuje s chlorovodíkem za vzniku chloridu amonného. Jedna molekula NH₃ se sloučí s jednou molekulou HCl na jednu molekulu NH₄Cl. Protože jeden mol NH₃ má hmotnost 17,030 g, jeden mol HCl má hmotnost 36,461 g a jeden mol NH₄Cl má hmotnost 53,491 g, můžeme z chemické rovnice vyčíst, že 17,030 g NH₃ se sloučí s 36,461 g HCl za vzniku 53,491 g NH₄Cl.

4.2. Vzorové příklady

1. Vypočítejte, kolik gramů 96% (w/w) kyseliny sírové je zapotřebí k neutralizaci 16 g hydroxidu draselného, která probíhá podle rovnice:

$$M_r(\text{KOH}) = 56,1$$

$$M_r(\text{H}_2\text{SO}_4) = 98$$

Řešení:

Ze stechiometrie reakce plyne, že ke zneutralizování 2 molů (2.56,1 g) KOH je zapotřebí 1 mol (98 g) 100% H₂SO₄. Spotřebu H₂SO₄ k neutralizaci 16 g KOH vypočítáme z přímé úměry:

$$2.56,1 \text{ g KOH} \dots\dots\dots 98 \text{ g H}_2\text{SO}_4 \text{ (100\%)}$$

$$16 \text{ g KOH} \dots\dots\dots x \text{ g H}_2\text{SO}_4$$

$$16 : 2.56,1 = x : 98$$

$$x = 13,97 \text{ g H}_2\text{SO}_4 \text{ (100\%)}$$

K neutralizaci byla použita jen 96% H₂SO₄. Její spotřebu vypočítáme z nepřímé úměrnosti (čím je kyselina slabší, tím většího množství kyseliny je třeba použít):

100% H₂SO₄.....13,97 g

96 % H₂SO₄.....x g

$$x : 13,97 = 100 : 96$$

$$x = 14,55 \text{ g H}_2\text{SO}_4 \text{ (96\%)}$$

K neutralizaci 16 g KOH je zapotřebí 14,55 g 96% H₂SO₄.

2. Uhličitan vápenatý se rozkládá podle rovnice:

Kolik litrů oxidu uhličitého vznikne rozkladem 500 g CaCO₃, který obsahuje 10 % nečistot? Objem CO₂ je měřen za normálních podmínek. M_r (CaCO₃) = 100.

Řešení:

1 mol CO₂ zaujímá za normálních podmínek objem přibližně 22,4 dm³.

Rozkladem 100 g (1 mol) CaCO₃.....22,4 dm³ (1 mol) CO₂

500 g.....x dm³ CO₂

$$x = \frac{500 \cdot 22,4}{100} = 112,00 \text{ dm}^3 \text{ CO}_2$$

Uhličitan vápenatý obsahuje 10 % nečistot a tedy je 90% (hmotnostních) CaCO₃. Proto rozkladem vznikne pouze 112.0,9 = 100,80 dm³ CO₂.

4.3. Další příklady k procvičení

1. Při termickém rozkladu KClO₃ vzniklo 5,5 dm³ O₂ (měřeno za normálních podmínek). Kolik gramů KClO₃ bylo rozloženo?
2. Vypočtete kolik dm³ NO₂ lze připravit ze směsi 30 g O₂ a 25 dm³ NO (objemy měřeny za normálních podmínek).
3. Kolik molů H₂SO₄ a kolik g zinku je zapotřebí na přípravu 100 dm³ vodíku (měřeno za normálních podmínek)? Kolik cm³ 24% H₂SO₄ odpovídá vypočítanému množství H₂SO₄ (ρ = 1,1704 g.cm⁻³)?
4. Kolik molů a kolik dm³ vodíku vznikne reakcí 50 gramů zinku s kyselinou sírovou, měří-li se objem vzniklého vodíku za normálních podmínek?

5. Vypočítejte:
- kolik litrů N_2O vznikne rozkladem 100 g NH_4NO_3 ,
  - kolik litrů N_2 vznikne rozkladem 100 g NH_4NO_2 ,
  - kolik gramů H_2O_2 se rozloží za vzniku $50 \text{ dm}^3 \text{ O}_2$.
- Objemy plynů byly měřeny za normálních podmínek.
- Kolik dm^3 kyslíku (měřeno za normálních podmínek) se spotřebuje při shoření 1,0 g ethanu?
  - Kolik dm^3 třaskavého plynu (měřeno za normálních podmínek) vznikne rozkladem 1 molu H_2O elektrickým proudem?
  - Společnou krystalizací roztoku 10,0 g $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$ a $\text{FeSO}_4 \cdot 7 \text{ H}_2\text{O}$ připravíme tzv. Mohrovu sůl $(\text{NH}_4)_2\text{Fe}(\text{SO}_4)_2 \cdot 6 \text{ H}_2\text{O}$. Vypočítejte kolik $\text{FeSO}_4 \cdot 7 \text{ H}_2\text{O}$ na přípravu použijeme a jaký je procentuální výtěžek krystalizace, jestliže jsme získali 26,0 g Mohrovy soli.
  - Na přípravu vývojky je zapotřebí 95,0 g Na_2SO_3 . K dispozici je však pouze $\text{Na}_2\text{SO}_3 \cdot 7 \text{ H}_2\text{O}$. Kolik gramů hydrátu je nutné použít na přípravu vývojky?
  - Zdrojem kyslíku v dýchacím přístroji je peroxid sodíku, který reaguje s CO_2 podle rovnice:

$$\text{Na}_2\text{O}_2 + \text{CO}_2 \rightarrow \text{Na}_2\text{CO}_3 + 1/2 \text{ O}_2$$
 Kolikrát lze přístroj použít, obsahuje-li 0,5 kg čistého Na_2O_2 a spotřebuje-li se při jednom použití asi $14,4 \text{ dm}^3$ kyslíku (měřeno za normálních podmínek)?
  - Sulfid železnatý lze připravit tavením železa se sírou. Napište chemickou rovnici této reakce a vypočítejte kolik gramů železa a kolik gramů síry se spolu sloučí na 150 gramů sulfidu.
  - Kolik % FeS obsahuje reakční směs vzniklá tavením 100 g práškového železa a 50 g síry?
  - Kolik g Hg a kolik $\text{dm}^3 \text{ O}_2$ vznikne ze 108 g HgO ? $A_r(\text{Hg}) = 200,59$; $A_r(\text{O}) = 15,9994$.
  - Kolik g NaNO_3 vznikne neutralizací roztoku, který obsahuje 12 g NaOH ? Kolik cm^3 20 % HNO_3 ($\rho = 1,115 \text{ g.cm}^{-3}$) je zapotřebí k této neutralizaci?
  - K roztoku, který obsahuje 10 g H_2SO_4 , bylo přidáno 9 g NaOH . Jakou reakci bude mít roztok?
  - Kolik cm^3 20 % HCl ($\rho = 1,098 \text{ g.cm}^{-3}$) a kolik gramů NaOH je zapotřebí na přípravu 100 g NaCl ?

17. Při přípravě KHSO_4 bylo potřebné množství 20% H_2SO_4 zneutralizováno 50,0 g K_2CO_3 . Po zahuštění vzniklého roztoku ke krystalizaci vykristaloval KHSO_4 , jehož hmotnost po odfiltrování a vysušení činila 48,5 g. Vypočítejte procentuální výtěžek KHSO_4 .
18. Přípravu nitrobenzenu vystihuje rovnice $\text{C}_6\text{H}_6 + \text{HNO}_3 \rightarrow \text{C}_6\text{H}_5\text{NO}_2 + \text{H}_2\text{O}$. Vypočítejte kolik gramů $\text{C}_6\text{H}_5\text{NO}_2$ může vzniknout z 5,0 g C_6H_6 a jaký je procentuální výtěžek reakce, jestliže z 50,0 g C_6H_6 bylo připraveno 40,0 g $\text{C}_6\text{H}_5\text{NO}_2$?
19. Jisté množství Ag_2O bylo zahřátím rozloženo na stříbro a kyslík. Úbytek hmotnosti vzorku po zahřátí činil 4,00 g. Kolik gramů Ag vzniklo?

Výsledky řešení z kapitoly 4.3.

1. 20,05g KClO_3
2. 25,00 dm³ NO_2
3. 4,46 mol H_2SO_4 , 291,87 g Zn , 1557,77 cm³ 24% H_2SO_4
4. 0,76 mol H_2 , 17,14 dm³ H_2
5. a) 28,00 dm³ N_2 , b) 15,00 dm³ N_2 , c) 151,76 g H_2O_2
6. 2,61 dm³ O_2
7. 33,62 dm³ třaskavého plynu
8. 21,04 g $\text{FeSO}_4 \cdot 7 \text{H}_2\text{O}$, 87,6 %
9. 190,05 g $\text{Na}_2\text{SO}_3 \cdot 7 \text{H}_2\text{O}$
10. asi 5x
11. 95,30 g Fe , 54,70 g S
12. 91,39% FeS
13. 100,01 g Hg , 5,59 dm³ O_2
14. 25,50 g NaNO_3 , 84,75 cm³ 20% HNO_3
15. přebývá 0,02 mol NaOH = zásaditá reakce
16. 284,11 cm³ 20% HCl , 68,44 g NaOH
17. 49,23%
18. 7,88 g $\text{C}_6\text{H}_5\text{NO}_2$, 50,76%
19. 53,94 g Ag

5. Roztoky

5.1. Co je roztok a způsoby vyjádření obsahu složky v roztoku

Roztoky jsou směsi dvou a více čistých látek. Vyznačují se tím, že v celém objemu mají stejné vlastnosti (jsou homogenní). Jednotlivé látky, z nichž se roztok skládá, se nazývají složky. Roztoky pak definujeme jako homogenní soustavy složené ze dvou nebo více složek. Například rozpuštěním chloridu sodného ve vodě vznikne roztok – soustava obsahující dvě složky – NaCl a H₂O. Složku, která v roztoku převládá, označujeme jako rozpouštědlo, ostatní složky jsou rozpuštěné látky. V některých případech je obtížné určit, zda složka je rozpouštědlo nebo rozpuštěná látka (např. soustava ethanol – voda). V roztocích tuhých nebo plyných látek v kapalině se za rozpouštědlo obvykle považuje kapalina. Roztoky nemusí být vždy kapalné, ale jako roztok můžeme považovat i směs dvou plynů nebo směsné krystaly (tuhé roztoky). V následujících úvahách se budeme věnovat vodním roztokům o dvou složkách, které vznikají rozpuštěním tuhých látek nebo kapalin ve vodě.

Složení roztoku se vyjadřuje relativním obsahem jednotlivých složek. Relativní obsah složky v roztoku se nejčastěji vyjadřuje těmito způsoby:

1. Hmotnostní zlomek ω složky, což je bezrozměrná veličina, která udává hmotnost rozpuštěné látky v hmotnostní jednotce roztoku. V praxi se používá **hmotnostních procent**, která vyjadřují hmotnost rozpuštěné látky (v gramech) ve 100 g roztoku. Například 5 g KBr ve 100 g roztoku (5 g KBr + 95 g vody), 5 hmotnostních % KBr.
2. Objemový zlomek ϕ složky, je opět bezrozměrná veličina, která udává objem rozpuštěné látky v objemové jednotce roztoku. Obvykle se složení roztoku vyjadřuje **objemovými procenty**, udávající objem rozpuštěné látky (v ml) ve 100 ml roztoku. Například 30 ml ethanolu ve 100 ml roztoku (30 ml ethanolu + 70 ml vody), 30 objemových % ethanolu.
3. Látková koncentrace složky, což je látkové množství složky dělené objemem roztoku. Například 1 litr vodného roztoku hydroxidu sodného o látkové koncentraci 1 mol.l⁻¹ (1 M-NaOH) obsahuje 1 mol (39,9972 g) NaOH. Lze jej připravit tak, že do 1 l odměrné baňky kvantitativně převedeme 39,9972 g čistého NaOH a při dané teplotě (obvykle 20 °C) baňku doplníme po značku destilovanou vodou.
4. Molalita (molální koncentrace) je vyjadřována jako látkové množství obsažené v 1 kg rozpouštědla (mol/kg).

5.2. Vzorové příklady

1. Vypočítejte hmotnost 15 % roztoku síranu draselného, který připravíme rozpuštěním 20 g K_2SO_4 .

Řešení:

15 % roztok obsahuje 15 g dané sloučeniny ve 100 g roztoku:

15 g K_2SO_4 .....100 g roztoku

20 g K_2SO_4 .....x g roztoku

$$20 : 15 = x : 100$$

$$x = 133,33 \text{ g}$$

Hmotnost 15 % roztoku K_2SO_4 , obsahujícího 20 g K_2SO_4 je 133,33 g.

2. Kolik gramů NaOH musíme navážít pro přípravu 350 g 10% vodného roztoku NaOH?

Řešení:

10 g NaOH.....100 g roztoku

x g NaOH.....350 g roztoku

$$x : 10 = 350 : 100$$

$$x = 35,00 \text{ g}$$

K přípravě 350 g 10 % roztoku je třeba navážít 35,00 g NaOH.

3. Alkoholický nápoj obsahuje 40,0 objemových % ethanolu. Vypočítejte objem čistého ethanolu a vody v 600 cm³ tohoto nápoje.

Řešení:

Roztok se 40 objemovými % ethanolu obsahuje 40 cm³ čistého ethanolu ve 100 cm³ roztoku.

40 cm³ ethanolu.....100 cm³ roztoku

x cm³ ethanolu.....600 cm³ roztoku

$$x : 40 = 600 : 100$$

$$x = 240,00 \text{ cm}^3$$

Množství vody: $600 - 240 = 360,00 \text{ cm}^3$

Nápoj obsahuje 240,00 cm³ ethanolu a 360,00 cm³ vody.

4. Jaká je molarita roztoku, který obsahuje 4,24 g Na_2CO_3 v 200 cm^3 roztoku?

$$M_r(\text{Na}_2\text{CO}_3) = 105,99.$$

Řešení:

1 M roztok obsahuje 1 mol látky (molekulová váha látky vyjádřená v g) v 1000 ml roztoku.

Přepočítáme obsah látky v 1000 cm^3 :

4,24 g Na_2CO_3 ..... 200 cm^3 roztoku

x g Na_2CO_3 ..... 1000 cm^3 roztoku

$$x : 4,24 = 1000 : 200$$

$$x = 21,2 \text{ g Na}_2\text{CO}_3$$

105,99 g Na_2CO_3 v 1000 cm^3 .....1 M

21,2 g Na_2CO_3 v 1000 cm^3 .....x M

$$21,2 : 105,99 = x : 1$$

$$x = 0,20 \text{ M}$$

Roztok je $0,20 \text{ mol.l}^{-1}$.

5. Kolik gramů dihydrátu uhličitanu sodného musíme navážit pro přípravu 500 cm^3

roztoku o koncentraci $0,5 \text{ mol.l}^{-1}$? $M_r(\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}) = 142,02$.

Řešení:

142,02 g $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ .....1 M roztoku

x g $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ .....0,5 M roztoku

$$x : 142,02 = 0,5 : 1$$

$$x = 71,01 \text{ g Na}_2\text{CO}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$$

71,01 g $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ ..... 1000 cm^3 roztoku

x g $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ ..... 500 cm^3 roztoku

$$x : 71,01 = 500 : 1000$$

$$x = 35,51 \text{ g Na}_2\text{CO}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$$

Pro přípravu 500 cm^3 roztoku o koncentraci $0,5 \text{ mol.l}^{-1}$ musíme navážit 35,51 g

$\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$.

6. Vypočítejte molaritu a molalitu 30 % H_2SO_4 ($\rho = 1,2185 \text{ g.cm}^{-3}$), $M_r(\text{H}_2\text{SO}_4) = 98,07$.

Látkové množství (dříve: molarita roztoku) je rovna počtu molů rozpuštěné látky v 1 dm³ roztoku. Molalita roztoku udává počet molů rozpuštěné látky v 1 kg rozpouštědla.

Řešení:

Hmotnost 1 dm³ 30 % H₂SO₄: $m = V \cdot \rho = 1000 \cdot 1,2185 = 1218,5 \text{ g}$

30 % roztok H₂SO₄ obsahuje $1218,5 \cdot 0,3 = 365,55 \text{ g H}_2\text{SO}_4$

30 % roztok H₂SO₄ obsahuje $1218,5 \cdot 0,7 = 852,95 \text{ g H}_2\text{O}$

1M .....98,07 g H₂SO₄ v 1000 cm³

x M.....365,55 g H₂SO₄ v 1000 cm³

$x : 1 = 365,55 : 98,07$

$x = 3,727 \text{ M}$

Molarita 30 % roztoku H₂SO₄ je 3,73M.

365,55 g H₂SO₄ je rozpuštěno.....852,95 g H₂O

x g H₂SO₄.....1000 g H₂O

$x : 365,55 = 1000 : 852,95$

$x = 428,57 \text{ g H}_2\text{SO}_4$

1 m roztok.....98,07 g H₂SO₄

x m roztok.....428,57 g H₂SO₄

$x : 1 = 428,57 : 98,07$

$x = 4,37 \text{ m-H}_2\text{SO}_4$ (molální) roztok

30 % H₂SO₄ je 3,73 mol.l⁻¹ a molalita je 4,37 (m).

5.3. Další příklady k procvičení

- Vypočítejte kolik gramů NaNO₃ je zapotřebí na přípravu
  - 2,5 kg 10 % roztoku NaNO₃
  - 2,5 dm³ 10 % roztoku NaNO₃ o hustotě $\rho = 1,0674 \text{ g.cm}^{-3}$.
- 200 cm³ vodného roztoku ethylalkoholu obsahuje 120 cm³ ethylalkoholu. Vypočítejte koncentraci ethylalkoholu v tomto roztoku v objemových procentech.
- Kolik gramů CuSO₄.5 H₂O lze získat z 1,5 kg 15% roztoku síranu měďnatého odpařením vody? $M_r(\text{CuSO}_4) = 159,60$ a $M_r(\text{CuSO}_4 \cdot 5 \text{ H}_2\text{O}) = 249,68$.

4. 180 cm³ roztoku obsahuje 11,476 g KOH. Vypočítejte molaritu tohoto roztoku.
M_r(KOH) = 56,105.
5. Vypočítejte procentovou koncentraci 13,57 mol.l⁻¹ roztoku kyseliny fluorovodíkové, jehož hustota ρ = 1,086 g.cm⁻³. M_r(HF) = 20,006.
6. Kolik gramů Ba(OH)₂ · 8 H₂O je potřebí na přípravu 2 dm³ 0,125 mol.l⁻¹ roztoku Ba(OH)₂? M_r(Ba(OH)₂) = 171,35, M_r(Ba(OH)₂ · 8 H₂O) = 315,48.
7. Kolik cm³ 36 % roztoku HCl (ρ = 1,1789 g.cm⁻³) je potřebí na přípravu 2 dm³ 1 mol.l⁻¹ roztoku HCl? M_r(HCl) = 36,461.
8. Kolik gramů dusičnanu stříbrného je obsaženo v 0,5 dm³ jeho 0,625 mol.l⁻¹ roztoku?
M_r(AgNO₃) = 169,873.
9. Na vysrážení stříbra ve formě AgCl z 15 cm³ roztoku AgNO₃ bylo spotřebováno 24,0 cm³ 1 M-NaCl. Vypočítejte:
  - a) molaritu roztoku AgNO₃
  - b) množství tohoto roztoku AgNO₃, které je potřebné na přípravu 200 cm³ 0,25 M-AgNO₃.
10. Kolik gramů KMnO₄ je nutné navážít na přípravu 1 dm³ roztoku KMnO₄ pro titraci v kyselém prostředí tak, aby 1 cm³ tohoto roztoku právě zoxidoval veškeré Fe²⁺, které jsou obsaženy v 1 cm³ 1 M-FeSO₄?
11. 19,7658 g roztoku HBr bylo zředěno v odměrné baňce na objem 100 cm³. K neutralizaci 20,00 cm³ vzniklého vodného roztoku HBr bylo spotřebováno 15,50 cm³ 1 M-NaOH. Vypočítejte procentuální koncentraci HBr v původním roztoku.
M_r(HBr) = 80,912.
12. Jaká je procentová koncentrace roztoku, který vznikl rozpuštěním 525 g soli ve 2,5 kg rozpouštědla?
13. Vypočítejte
  - a) v kolika gramech 6% roztoku NaCl je obsaženo 12,0 g NaCl,
  - b) v kolika cm³ 6% roztoku NaCl je obsaženo 12,0 g NaCl, je-li hustota tohoto roztoku ρ = 1,0413 g.cm⁻³.
14. Vypočítejte koncentraci roztoku (v hmotnostních procentech), který vznikl rozpuštěním 25,0 g fenolu ve 100 cm³ methanolu, jehož hustota je ρ = 0,7917 g.cm⁻³.
15. Kolik gramů Na₂CO₃ · 10 H₂O a kolik cm³ H₂O použijeme k přípravě 0,5 dm³ 12% roztoku uhličitanu sodného, jehož hustota je ρ = 1,1244 g.cm⁻³?

16. Kolik gramů cukru je nutno rozpustit ve $4,5 \text{ dm}^3$ vody, abychom získali 15 % roztok?
17. Kolik gramů H_2SO_4 obsahuje 1 cm^3 44 % roztoku kyseliny sírové o hustotě $\rho = 1,3384 \text{ g.cm}^{-3}$?
18. Kolik gramů NaNO_3 je potřeba na přípravu 50 cm^3 roztoku o takové koncentraci, aby 1 cm^3 roztoku obsahoval 70,0 mg Na?
19. V jakém objemu 50% roztoku HNO_3 ($\rho = 1,3100 \text{ g.cm}^{-3}$) je obsaženo takové množství HNO_3 , které zneutralizujeme 100 cm^3 20 % roztoku NaOH, jehož hustota $\rho = 1,2191 \text{ g.cm}^{-3}$?
20. Reakcí $20,0 \text{ g}$ K_2CO_3 s 50% roztokem H_2SO_4 byl připraven KHSO_4 . Vypočítejte kolik cm^3 96 % H_2SO_4 ($\rho = 1,8355 \text{ g.cm}^{-3}$) použijeme na přípravu potřebného množství 50% roztoku H_2SO_4 . $M_r(\text{K}_2\text{CO}_3) = 138,21$; $M_r(\text{H}_2\text{SO}_4) = 98,06$.
21. Vypočítejte
- Kolik cm^3 ethylalkoholu je obsaženo v 1 dm^3 vodného roztoku ethylalkoholu, jehož koncentrace je 40 objemových %?
  - Kolik gramů ethylalkoholu je obsaženo v 1 dm^3 tohoto roztoku. Hustota bezvodého $\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}$ je $\rho = 0,7893 \text{ g.cm}^{-3}$?
22. Hustota 68% vodného roztoku CH_3OH je $0,880 \text{ g.cm}^{-3}$, hustota bezvodého methanolu je $\rho = 0,796 \text{ g.cm}^{-3}$. Vypočítejte koncentraci uvedeného vodného roztoku CH_3OH v objemových procentech.
23. Ve 100 g vody se při 20°C rozpustí $62,1 \text{ g}$ $\text{FeSO}_4 \cdot 7 \text{ H}_2\text{O}$. Vypočtete procentuální koncentraci FeSO_4 v tomto roztoku.
24. Kolik molů a kolik gramů HNO_3 obsahuje 250 cm^3 2,03 M- HNO_3 . Hustota tohoto roztoku je $\rho = 1,0661 \text{ g.cm}^{-3}$. Vypočítejte procentovou koncentraci HNO_3 v roztoku.
25. Kolik gramů $\text{BaCl}_2 \cdot 2 \text{ H}_2\text{O}$ je potřebí k přípravě
- 1 dm^3 0,25 M- BaCl_2 ,
  - $0,5 \text{ dm}^3$ 1 M- BaCl_2 .
26. Vypočítejte molaritu 12 % roztoku H_3PO_4 o hustotě $\rho = 1,0647 \text{ g.cm}^{-3}$.
27. Vypočítejte procentovou koncentraci 3,0 M- NaNO_3 , jehož hustota je $\rho = 1,1589 \text{ g.cm}^{-3}$.
28. V jakém objemu $0,365 \text{ mol.l}^{-1}$ roztoku FeCl_3 je obsažen 1 g Fe?
29. Určete látkovou koncentraci roztoku obsahujícího $16,021 \text{ g}$ CH_3OH ve 200 cm^3 roztoku.

30. Kolik gramů CH_3COOH obsahuje 100 cm^3 $0,25 \text{ mol.l}^{-1}$ roztoku CH_3COOH ?
31. Vypočítejte látkové množství (molaritu) a molalitu roztoku, jehož 100 g obsahuje $10,0 \text{ g}$ NaCl a jehož hustota $\rho = 1,0707 \text{ g.cm}^{-3}$.
32. Kolik cm^3 96% roztoku H_2SO_4 ($\rho = 1,8355 \text{ g.cm}^{-3}$) potřebujeme k přípravě 1 dm^3 $0,5 \text{ M-H}_2\text{SO}_4$?
33. Kolik cm^3 50% roztoku NaOH ($\rho = 1,5253 \text{ g.cm}^{-3}$) je nutné použít na přípravu $0,5 \text{ dm}^3$ $0,5 \text{ M-NaOH}$?
34. Vypočítejte procentovou koncentraci $1,33 \text{ M-K}_2\text{CO}_3$ o hustotě $\rho = 1,1490 \text{ g.cm}^{-3}$.
35. Vypočítejte procentovou koncentraci a molalitu $2,70 \text{ M-KCl}$ o hustotě ($\rho = 1,1185 \text{ g.cm}^{-3}$).
36. Kolik dm^3 plynného amoniaku (měřeno za normálních podmínek) se uvolní varem z $0,25 \text{ dm}^3$ $2 \text{ M-NH}_4\text{OH}$?
37. Množství amoniaku odpovídající dvanáctinásobku jeho molární hmotnosti bylo rozpuštěno ve vodě za vzniku 1250 g roztoku. Vypočítejte koncentraci tohoto roztoku v hmotnostních procentech.
38. Kolik cm^3 $0,125 \text{ M-KOH}$ lze připravit ze $3,5 \text{ g}$ KOH ?
39. $10,0 \text{ g}$ $34,89 \%$ roztoku ZnCl_2 bylo zředěno vodou na objem 200 cm^3 . Vypočítejte látkovou koncentraci ve vzniklém roztoku.
40. Na jaký objem musí být zředěn roztok, který vznikl rozpuštěním $50,0 \text{ g}$ $\text{CuSO}_4 \cdot 5 \text{ H}_2\text{O}$ ve 100 g vody, aby vznikl $0,5 \text{ M-CuSO}_4$?
41. Hustota 50% (hmotn.) roztoku $\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}$ ve vodě je $\rho = 0,9138 \text{ g.cm}^{-3}$. Vypočítejte látkové množství (molaritu) a molalitu $\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}$.
42. Vypočítejte procentový obsah a molaritu $1,0989$ molálního roztoku KNO_3 ($\rho = 1,0627 \text{ g.cm}^{-3}$).

Výsledky řešení z kapitoly 5.3.

1. a) 250,00 g, b) 266,85 g
2. 60,00%
3. 351,99 g
4. 1,14 M-KOH
5. 25,02%
6. 78,87 g
7. 171,82 cm³
8. 53,09 g
9. a) 1,60 M-AgNO₃, b) 31,24 cm³
10. 31,61 g
11. 31,72%
12. 17,36%
13. a) 200,00 g, 192,07 cm³
14. 24,00%
15. 182,04 g NaCO₃·10 H₂O, 380,17 g H₂O
16. 794,12 g
17. 0,59 g H₂SO₄
18. 12,94 g NaNO₃
19. 58,62 cm³
20. 16,11 cm³ H₂SO₄
21. a) 400,00 cm³, b) 315,72 g C₂H₅OH
22. 75,18%
23. 20,93%
24. 0,51 molů, 31,97 g, 12%
25. a) 61,07 g, b) 122,14 g
26. 1,30 M-H₃PO₄
27. 21,98%
28. 49,06 cm³
29. 2,50 M-CH₃OH
30. 1,50 g
31. 1,83 M, 1,90 m

- 32. 27,82 cm³
- 33. 13,11 cm³
- 34. 16,00%
- 35. 18,00%, 2,94 m
- 36. 11,207 dm³
- 37. 16,35%
- 38. 500,00 cm³
- 39. 0,13 M-ZnCl₂
- 40. 400,50 cm³
- 41. 9,92 M-C₂H₅OH, 21,71 m-C₂H₅OH
- 42. 10,00%, 1,05 M-KNO₃

6. Směšování roztoků

6.1. Výpočet koncentrace při smísení dvou a více roztoků

Při směšování dvou a více roztoků lze výslednou koncentraci vypočítat pomocí směšovacího pravidla:

$$m_1 \cdot c_1 + m_2 \cdot c_2 + \dots + m_n \cdot c_n = (m_1 + m_2 + \dots + m_n) \cdot c$$

kde $m_1, m_2, \dots, m_n$ je hmotnost příslušného roztoku o procentové koncentraci $c_1, c_2, \dots, c_n$. c je procentová koncentrace roztoku, který vznikne smícháním jednotlivých roztoků.

6.2. Vzorové příklady

1. Kolikrát je zapotřebí naředit základní roztok o koncentraci 0,10 mM, tak aby vznikl 5 μ M roztok?

Řešení:

$$0,10 \text{ mM} = 100 \text{ } \mu\text{M} \rightarrow \frac{100}{5} = 20$$

Roztok je zapotřebí naředit 20 krát.

2. Vypočítejte procentovou koncentraci roztoku, který vznikne smícháním 1,0 dm³ 14% roztoku NaCl ($\rho = 1,10 \text{ g.cm}^{-3}$) s 2,0 kg 5% roztoku NaCl a 1,0 kg vody.

Řešení:

Koncentraci vzniklého roztoku vypočítáme pomocí směšovacího pravidla

$$m_1 \cdot c_1 + m_2 \cdot c_2 + m_3 \cdot c_3 = (m_1 + m_2 + m_3) \cdot c$$

$$1,0 \cdot 14 + 2,0 \cdot 5 + 1,0 \cdot 0 = (1,10 + 2,0 + 1,0) \cdot c$$

$$c = 6,20\%$$

Koncentrace vzniklého roztoku je cca 6,20%.

3. Kolik cm³ vody musíme přidat ke 150 cm³ 26% roztoku HCl ($\rho = 1,129 \text{ g.cm}^{-3}$), aby vznikl 10% roztok HCl?

Řešení:

$$m_1 \cdot 0 + 150 \cdot 1,129 \cdot 26 = (m_1 + 150 \cdot 1,129) \cdot 10$$

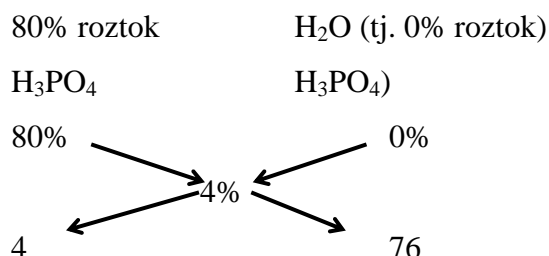
(H₂O) (26% roztok HCl)

$$m_1 = 270,96 \text{ g H}_2\text{O}$$

Musíme přidat 270,96 g vody.

4. Pomocí křížového pravidla vypočítejte, kolik cm^3 80% roztoku kyseliny fosforečné ($\rho = 1,633 \text{ g.cm}^{-3}$) a kolik cm^3 vody je nutné smíchat, aby vzniklo 500 cm^3 4% roztoku H_3PO_4 ($\rho = 1,020 \text{ g.cm}^{-3}$).

Řešení:

Smícháním 80% roztoku H_3PO_4 a H_2O v hmotnostním poměru 4:76 připravíme 4% roztok H_3PO_4 .

500 cm^3 4% roztoku H_3PO_4 , které máme připravit, má hmotnost:

$$500 \text{ cm}^3 \cdot 1,020 \text{ g.cm}^{-3} = 510 \text{ g.}$$

Na 80 g 4% roztoku H_3PO_4 .....4,0 g 80% roztoku H_3PO_4

Na 510 g 4% roztoku H_3PO_4 ..... x g 80% roztoku H_3PO_4

$x = 25,5 \text{ g}$ 80% roztoku H_3PO_4 , to je:

$$V = \frac{m}{\rho} = \frac{25,5}{1,633} = 15,62 \text{ (cm}^3 \text{ 80% roztoku } \text{H}_3\text{PO}_4\text{)}.$$

Na 80 g 4% roztoku H_3PO_4 .....76 cm^3 H_2O

na 510 g 4% roztoku H_3PO_4 .....x cm^3 H_2O

$$x = 484,50 \text{ cm}^3 \text{ H}_2\text{O}$$

Na přípravu 500 cm^3 4 % roztoku H_3PO_4 musíme použít $15,62 \text{ cm}^3$ 80% roztoku H_3PO_4 a $484,50 \text{ cm}^3$ H_2O .

6.3. Další příklady k procvičení

1. Kolikrát je zapotřebí naředit základní roztok o koncentraci 5 mM, tak aby vzniklo 10 ml 50 μM roztoku?
2. Kolikrát je třeba naředit zásobní roztok stříbrných iontů o koncentraci 1 g.l^{-1} , aby vzniklo 25 ml roztoku o koncentraci 10 mg.l^{-1} ?

3. Kolikrát je potřeba naředit 1M fosfátový pufr, abychom získali 100 ml 25 mM pufru?
4. Kolik μl roztoku putrescinu o látkové koncentraci 0,10 mol/l je zapotřebí k přípravě 200 μl 1 mM roztoku putrescinu?
5. Kolik cm^3 64% kyseliny dusičné ($\rho = 1,3866 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$) je potřeba na přípravu 100 cm^3 jejího 2M roztoku?
6. Jaký objem vody je třeba přidat ke 200 ml 37% (w/w) kyseliny chlorovodíkové ($\rho = 1,185 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$), aby vznikl roztok kyseliny s hmotnostním obsahem 5 % HCl?
7. Kolik gramů NaCl a kolik gramů vody je třeba smíchat, abychom dostali 200ml 2,5% roztoku ($\rho = 1,016 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$)?
8. Kolik cm^3 vody musíme přidat ke 180 cm^3 35% roztoku HCOOH o hustotě $\rho = 1,0847 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$, aby vznikl 20% roztok ($\rho = 1,0488 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$)? Jaký bude objem vzniklého roztoku?
9. Kolik gramů NaCl je nutno přidat k 1 dm^3 10% roztoku NaCl o hustotě ($\rho = 1,0707 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$), aby vznikl roztok 20% ($\rho = 1,1478 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$). Jaký bude objem vzniklého roztoku?
10. Kolik gramů $\text{BaCl}_2\cdot 2 \text{H}_2\text{O}$ je třeba přidat k 800 g 10% roztoku BaCl_2 , aby vznikl 30% roztok BaCl_2 ?
11. 180 g 23,5% roztoku NaBr bylo odpařením vody zahuštěno na 40% roztok. Vypočítejte hmotnost zahuštěného roztoku a objem vody, který byl z původního roztoku odpařen.
12. Na jaký objem musí být zředěno 5,0 cm^3 6% roztoku K_2SO_4 (hustota $\rho=1,0477 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$), aby 1 cm^3 vzniklého roztoku obsahoval 5,0 mg K?
13. Pomocí křížového pravidla vypočítejte
  - a) v jakém hmotnostním poměru,
  - b) v jakém objemovém poměru
 musíme smíchat 10% roztok amoniaku ($\rho = 0,9575 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$) s 26% roztokem amoniaku ($\rho = 0,9040 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$), aby vznikl 20% roztok.
14. 160 g 40% roztoku HNO_3 ($\rho = 1,2463 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$) bylo přidáním 5% roztoku HNO_3 ($\rho = 1,0256 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$) zředěno na 15% roztok HNO_3 . Pomocí křížového pravidla vypočítejte, kolik cm^3 5% roztoku HNO_3 bylo na ředění použito.

15. Vypočítejte molaritu roztoku, který vznikl smícháním 1 dm^3 1 mol.l^{-1} roztoku se 2 dm^3 2 mol.l^{-1} roztoku a se 4 dm^3 $0,15 \text{ mol.l}^{-1}$ roztoku téže sloučeniny za předpokladu, že objem výsledného roztoku je roven součtu objemů tří smíchaných roztoků.
16. Kolik cm^3 $1,5 \text{ mol.l}^{-1}$ roztoku je nutné přidat ke 2 dm^3 $0,1 \text{ mol.l}^{-1}$ roztoku téže látky, abychom získali $0,2 \text{ mol.l}^{-1}$ roztok? (hustoty roztoků $\approx 1,0 \text{ g.cm}^{-3}$).
17. 200 cm^3 2 mol.l^{-1} roztoku kyseliny bylo zředěno vodou na objem $0,8 \text{ dm}^3$. Vypočítejte molární koncentraci zředěného roztoku.
18. Kolik cm^3 $0,125 \text{ mol.l}^{-1}$ roztoku H_2SO_4 je možno připravit ředěním 25 cm^3 4 mol.l^{-1} roztoku H_2SO_4 vodou?
19. Potřebujeme připravit $50 \text{ }\mu\text{M}$ inhibiční roztok brefeldinu A o celkovém objemu 10 ml . Na jeho přípravu jsme použili $50 \text{ }\mu\text{l}$ zásobního roztoku brefeldinu A, který byl připraven rozpuštěním 5 mg brefeldinu A (molekulová hmotnost $280,36 \text{ g.mol}^{-1}$) v dimetyl sulfoxidu (DMSO). Vypočítejte objem zásobního roztoku DMSO, v kterém je brefeldin A rozpuštěn. Jaká je koncentrace brefeldinu A v zásobním roztoku?
20. Vypočítejte látkovou koncentraci wortmaninu v zásobním roztoku, který byl připraven rozpuštěním 5 mg wortmanninu v $1,17 \text{ ml}$ dimetyl sulfoxidu (molekulová hmotnost wortmanninu je $428,43 \text{ g.mol}^{-1}$). Jaký objem ze zásobního roztoku wortmanninu je potřebný na přípravu $33 \text{ }\mu\text{M}$ inhibičního roztoku o celkovém objemu 10 ml ?
21. Jaký objem 30% H_2O_2 je potřebný na přípravu 15 mM roztoku o celkovém objemu 10 ml ? (molekulová hmotnost H_2O_2 je $34,0147 \text{ g.mol}^{-1}$ a hustota $1,111 \text{ g.ml}^{-1}$).
22. Na přípravu jednoho akrylamidového gelu je nutné si přichystat 5 ml 8% akrylamidu, k čemuž se využívá 40% zásobní roztok této látky. Jaký objem zásobního roztoku je potřebný na přípravu tří 8% gelů?

Výsledky řešení z kapitoly 6.3.

1. 100 krát
2. 100 krát
3. 40 krát
4. 2,00 μl putrescinu
5. 14,20 cm^3 64% HNO_3
6. 1 516,80 g H_2O
7. 5,08 g NaCl a 198,12 g H_2O
8. 146,43 cm^3 H_2O , 325,79 cm^3 roztoku
9. 133,84 g NaCl , 1049,43 cm^3 objem roztoku
10. 268,12 g
11. 105,75 g hmotnost roztoku, 74,25 cm^3 objem vody
12. 28,18 cm^3
13. a) 3:5, b) 1:1,7653
14. 390,02 cm^3 5% HNO_3
15. 0,80 mol.l^{-1}
16. 153,85 cm^3
17. 0,50 mol.l^{-1}
18. 800,00 cm^3
19. 1,78 ml DMSO, 10 mM brefeldin A
20. 9,97 mM wortmannin, 33,10 μl
21. 13,23 μl
22. 3,00 ml 40% akrylamidu

7. Výpočet pH

7.1. Jak vypočítat pH roztoku

Koncentrace iontů H_3O^+ a OH^- ve vodných roztocích je většinou malá (menší než 1). Pro jednoduchost navrhl Sørensen používat místo údaje o koncentraci záporný logaritmus této hodnoty, který nazval vodíkový exponent a označil jej symbolem pH.

$$\text{pH} = -\log[\text{H}_3\text{O}^+]$$

značí záporný logaritmus koncentrace vodíkových iontů.

$$\text{pK} = -\log K$$

značí záporný logaritmus disociační konstanty.

Disociační konstanta vody:

$$\text{pK}_{\text{vody}} = \text{pH} + \text{pOH} \approx 14$$

Pro neutrální roztok platí:

$$\text{pH} = \text{pOH} = 1/2 \text{pK}_{\text{vody}}$$

Při výpočtu pH kyselin je třeba zjistit, zda se jedná o silnou nebo slabou kyselinu, zda je kyselina jednosytná, či vícesytná. Při výpočtu pH u zásad se vypočítá koncentrace OH^- iontů, která se musí přepočítat pomocí disociační konstanty vody na koncentraci H_3O^+ iontů. Pak musíme vzít do úvahy stejné zásady jako při výpočtu pH kyselin (silná nebo slabá zásada, sytnost zásad).

- 1) silná jednosytná kyselina: $\text{pH} = -\log c_{\text{kyselina}}$
- 2) silná vícesytná kyselina: molární koncentraci vícesytné kyseliny je nutno vynásobit sytností a pak teprve dosadit do vzorce ad 1)
- 3) slabá jednosytná kyselina:
$$\text{pH} = -\frac{1}{2} \log K_{\text{kyselina}} - \frac{1}{2} \log c_{\text{kyselina}}$$
 nebo jinak
$$\text{pH} = \frac{1}{2} \text{pK}_{\text{kyselina}} - \frac{1}{2} \log c_{\text{kyselina}}$$
- 4) slabá vícesytná kyselina: molární koncentraci vícesytné slabé kyseliny je třeba vynásobit sytností
- 5) silná jednosytná zásada: $\text{pOH} = -\log c_{\text{zásada}}$ $\text{pH} = 14 - \text{pOH}$
- 6) silná vícesytná zásada: molární koncentraci zásady je nutné vynásobit sytností a dosadit do vzorce ad 5)

7) slabá jednosytná zásada:

$$\text{pOH} = -\frac{1}{2} \log K_{\text{zásada}} - \frac{1}{2} \log c_{\text{zásada}} \quad \text{nebo jinak } \text{pOH} = \frac{1}{2} \text{p}K_{\text{zásada}} - \frac{1}{2} \log c_{\text{zásada}}$$

$$\text{pH} = 14 + \frac{1}{2} \log K_{\text{zásada}} + \frac{1}{2} \log c_{\text{zásada}} \quad \text{nebo jinak } \text{pH} = 14 - \frac{1}{2} \text{p}K_{\text{zásada}} + \frac{1}{2} \log c_{\text{zásada}}$$

7.2. Vzorové příklady

1. Jaké je pH 1% roztoku HClO_4 ($\rho = 1,06 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$)? $M_r(\text{HClO}_4) = 100,458$

Řešení:

Nejprve přepočítáme obsah látky na látkové množství:

$$\begin{array}{l} 1\%: \quad 1 \text{ g} \dots\dots\dots 100 \text{ g roztoku} \\ 1 \text{ g} \dots\dots\dots 100 \cdot 1,06 = 94,34 \text{ cm}^3 \text{ roztoku} \\ x \text{ g} \dots\dots\dots 1000 \text{ cm}^3 \text{ roztoku} \end{array}$$

$$x = 10,6 \text{ g}$$

$$\begin{array}{l} 100,458 \text{ g} \dots\dots\dots 1 \text{ mol}\cdot\text{l}^{-1} \text{ roztok} \\ 10,6 \text{ g} \dots\dots\dots x \text{ mol}\cdot\text{l}^{-1} \text{ roztok} \end{array}$$

$$x = 0,1055 \text{ mol}\cdot\text{l}^{-1}$$

Pak provedeme výpočet pH:

$$\text{pH} = -\log c_{\text{kyseliny}} \Rightarrow \text{pH} = -\log 0,1055 \Rightarrow \text{pH} = 0,98$$

1% roztok HClO_4 má pH 0,98.

2. Jaké bude pH roztoku, který vznikne rozpuštěním 7,41 g hydroxidu vápenatého na 8 dm^3 roztoku? $M_r(\text{Ca}(\text{OH})_2) = 74,09$

Řešení:

Nejprve vypočítáme látkové množství roztoku:

$$\begin{array}{l} 74,09 \text{ g } (\text{Ca}(\text{OH})_2) \dots\dots\dots 1000 \text{ cm}^3 \dots\dots\dots 1 \text{ mol}\cdot\text{l}^{-1} \\ 7,41 \text{ g } (\text{Ca}(\text{OH})_2) \dots\dots\dots 1000 \text{ cm}^3 \dots\dots\dots 0,1 \text{ mol}\cdot\text{l}^{-1} \\ 0,1 \text{ mol}\cdot\text{l}^{-1} \dots\dots\dots 1000 \text{ cm}^3 \\ x \text{ mol}\cdot\text{l}^{-1} \dots\dots\dots 8000 \text{ cm}^3 \end{array}$$

$$x : 0,1 = 1000 : 8000 \text{ (nepřímá úměra)}$$

$$x = 0,0125 \text{ mol}\cdot\text{l}^{-1}$$

Nyní provedeme výpočet pH:

Jedná se o dvojsytný hydroxid

Z každé molekuly Ca(OH)_2 vznikají 2 ionty OH^- , proto je koncentrace těchto iontů dvakrát větší, než celková koncentrace rozpuštěného Ca(OH)_2 .

Koncentrace OH^- iontů: $[\text{OH}^-] = 2 \cdot [\text{Ca(OH)}_2] \quad [\text{OH}^-] = 2 \cdot 0,0125 \text{ mol.l}^{-1} = 0,025 \text{ mol.l}^{-1}$

$$\text{pOH} = -\log c_{\text{OH}^-} \Rightarrow \text{pOH} = -\log 0,025 \Rightarrow \text{pOH} = 1,6$$

$$\text{pH} = 14 - \text{pOH} \Rightarrow \text{pH} = 14 - 1,6 = 12,40$$

pH roztoku bude 12,40.

3. Jaké pH má roztok HNO_2 o koncentraci $5 \cdot 10^{-2} \text{ M}$? Disociační konstanta HNO_2 je $K_a = 4,5 \cdot 10^{-4}$.

Řešení:

Jedná se o slabou kyselinu, pH počítáme podle vzorce:

$$\text{pH} = -\frac{1}{2} \log K_{\text{kyselina}} - \frac{1}{2} \log c_{\text{kyselina}} \Rightarrow \text{pH} = -\frac{1}{2} \log 4,5 \cdot 10^{-4} - \frac{1}{2} \log 5 \cdot 10^{-2}$$

$$\Rightarrow \text{pH} = 2,32$$

Roztok HNO_2 má pH = 2,32.

4. Jaké pH má roztok amoniaku o koncentraci $1 \cdot 10^{-2} \text{ mol.l}^{-1}$? Disociační konstanta NH_3 je $K_a = 4,5 \cdot 10^{-5}$.

Řešení:

Jedná se o slabou zásadu, pH počítáme podle vzorce:

$$\text{pH} = 14 + \frac{1}{2} \log K_{\text{zásada}} + \frac{1}{2} \log c_{\text{zásada}} \Rightarrow \text{pH} = 14 + \frac{1}{2} \log 1,75 \cdot 10^{-5} + \frac{1}{2} \log 1 \cdot 10^{-2}$$

$$\Rightarrow \text{pH} = 10,62$$

Roztok amoniaku má pH = 10,62.

7.3. Další příklady k procvičení

1. Jaké bude pH roztoku, který vznikne smísením 5 dm^3 roztoku silné kyseliny s pH = 1,5 a 10 dm^3 roztoku téže kyseliny s pH = 2,8?
2. Do 600 cm^3 roztoku NaOH s pH = 13,0 přidáme 400 cm^3 roztoku HCl s koncentrací $0,3 \text{ mol.l}^{-1}$. Vypočítejte pH výsledného roztoku.

3. Jaké bude pH roztoku vzniklého zředěním 10 cm^3 24% hydroxidu amonného ($\rho = 0,913 \text{ g.cm}^{-3}$) vodou na objem $2,5 \text{ dm}^3$? Disociační konstanta amoniaku je $K_a = 1,75 \cdot 10^{-5}$.
4. Smísíme $3,2 \text{ dm}^3$ roztoku CH_3COOH s $\text{pH} = 2,7$ se $6,8 \text{ dm}^3$ roztoku CH_3COOH s $\text{pH} = 4,3$. Vypočítejte pH výsledného roztoku. Disociační konstanta CH_3COOH je $K_a = 1,75 \cdot 10^{-5}$.
5. Jaké bude výsledné pH, když do 2 dm^3 roztoku HCl s $\text{pH} = 2,25$ přilijeme 3 dm^3 vody?
6. Jaké bude pH roztoku, který vznikne doplněním 50 cm^3 roztoku NaOH o koncentraci $0,2 \text{ M}$ na objem 800 cm^3 ?
7. Jaké bude pH roztoku, který vznikne zředěním 1 cm^3 96% roztoku kyseliny sírové ($\rho = 1,8355 \text{ g.cm}^{-3}$) na objem 2 dm^3 ?
8. Jaké bude pH roztoku vzniklého smísením 6 dm^3 3% roztoku kyseliny sírové ($\rho = 1,018 \text{ g.cm}^{-3}$) se 14 dm^3 roztoku kyseliny sírové, jejíž koncentrace je $0,025 \text{ mol.l}^{-1}$.
9. Vypočítejte pH roztoku NaOH , když 200 cm^3 tohoto roztoku zneutralizuje 100 cm^3 roztoku HCl s $\text{pH} = 1,8$.
10. Vypočítejte pH roztoku, který vznikne smísením 200 cm^3 roztoku NaOH s $\text{pH} 12,4$ se 150 cm^3 roztoku HCl s $\text{pH} = 2,7$.
11. Jaké bude pH výsledného roztoku, když 400 cm^3 10% roztoku HNO_3 ($\rho = 1,056 \text{ g.cm}^{-3}$) zreaguje s $37,0 \text{ g}$ tuhého KOH ?
12. Smísíme 60 cm^3 10% roztoku H_2SO_4 ($\rho = 1,066 \text{ g.cm}^{-3}$) s 500 g 0,7% roztoku NaOH a získaný roztok doplníme na objem $7,0 \text{ dm}^3$ vodou. Vypočítejte pH výsledného roztoku.
13. Jaké je pH $0,1 \text{ mol.l}^{-1}$ roztoku kyseliny dusité, jejíž disociační konstanta je $K_a 5 \cdot 10^{-4}$.
14. Jaké pH má $5 \cdot 10^{-4} \text{ mol.l}^{-1}$ roztok NaOH ?
15. Vypočítejte pH $0,0025 \text{ mol.l}^{-1}$ roztoku Ba(OH)_2 .
16. Jaká je koncentrace hydroxidových iontů v 0,001-HCl?
17. Jaké bude pH roztoku, zředíme-li 25 ml 0,1 M-HCl destilovanou vodou na objem 400 cm^3 ?
18. Jaké bude výsledné pH, jestliže k 200 cm^3 roztoku HCl , jehož $\text{pH} = 1,49$ přidáme 50 ml vody?
19. Do 300 cm^3 roztoku NaOH s $\text{pH} = 13$ přidáme 200 cm^3 0,3 M-HCl. Vypočítejte pH výsledného roztoku.
20. Vypočítejte pH $0,01 \text{ mol.l}^{-1}$ roztoku kyseliny octové. $K_a = 1,75 \cdot 10^{-5}$.

Výsledky řešení z kapitoly 7.3.

1. pH = 1,94
2. pH = 1,22
3. pH = 10,82
4. pH = 2,95
5. pH = 2,65
6. pH = 12,10
7. pH = 1,75
8. pH = 0,65
9. pH = 11,90
10. pH 12,13
11. pH 1,56
12. pH = 2,21
13. pH = 2,15
14. pH = 10,70
15. pH = 11,70
16. 10^{-11} M OH⁻
17. pH = 2,20
18. pH 1,59
19. pH = 1,22
20. pH = 3,38

8. Chemické názvosloví

8.1. Teorie názvosloví

Základními informačními jednotkami v chemii jsou chemické symboly, vzorce, názvy prvků a jejich sloučenin. Různými kombinacemi těchto elementárních jednotek lze vyjádřit složitou stavbu hmotného světa a dějů v něm probíhajících.

Nejjednodušším grafickým vyjádřením struktury molekuly se tak stal **chemický vzorec**. Aby byly sdělované chemické informace použitelné, je nutné zajistit, aby byly přesné, jasné a srozumitelné všem uživatelům.

Základy českého anorganického názvosloví byly položeny v době obrozenecké J. S. Preslem, se kterým spolupracoval po stránce filologické J. Jungmann. Jejich působení spadá do období 1820 až 1860. Značné zdokonalení doznalo české názvosloví zásluhou komise vedené V. Šafaříkem. Předběžně bylo publikováno ve Staňkově „Chemii všeobecné“ v roce 1858 a v následujícím roce v Šafaříkových „Základech chemie“ (první česká učebnice chemie). Zcela zásadní význam pro české názvosloví měly návrhy A. Bařka a E. Votočka, kteří zavedli pro označování oxidačního čísla prvku dobře známá zakončení. Tento návrh byl přijat na V. sjezdu přírodovědců a lékařů v Praze v roce 1914. Poslední závažná úprava byla provedena v roce 1941 názvoslovnou komisí vedenou J. Hanušem a týkala se především názvosloví koordinačních sloučenin, podvojných sloučenin nevalenčních a isopolykyselin a jejich solí. Od té doby došlo k řadě pokusů o modernizaci chemického názvosloví (O. Tomíček 1953, R. Brdička 1960). Nastal další bouřlivý rozvoj anorganické chemie, ale nebyl doprovázen rozvojem českého anorganického názvosloví. Proto byla v roce 1971 sestavena nová názvoslovná komise, jejímž cílem bylo doplnit české názvosloví o další názvosloví mladších vědních oborů anorganické chemie. Komise byla jmenována ve složení: K. Dostál, M. Bert, B. Hájek, J. Hanzlík, V. Chvalovský, J. Klikorka (předseda), A. Okáč, I. Pavlík, J. Plešek a M. Roudný. Výsledkem práce této komise v průběhu let 1971-1973 byl definitivní text názvosloví anorganické chemie. Členové komise jsou si však vědomi, že tato práce není konečná a že mnohé je nutno dále zdokonalovat.

Základ názvu složky se odvozuje podle názvu prvku nebo sloučeniny. Součástí názvu jsou názvoslovné afixy:

Prefixy: řadíme před název názvu složky

Suffixy: řadíme za základ názvu složky

Značky (symboly) chemických prvků jsou základem pro vytvoření **chemických vzorců**. Chemické vzorce jsou souborem značek prvků, názvoslovných jednotek strukturních předpon uspořádaných podle dohodnutých pravidel.

Oxidační číslo prvku je základní pojem, na němž je vybudováno názvosloví anorganické chemie. Oxidační číslo prvku v jakémkoliv chemickém stavu je elektrický náboj, který je přítomen na atomu prvku, kdybychom elektrony v každé vazbě vycházející z tohoto atomu přidělili elektronegativnějšímu atomu. **Vodík** je podle konvence považován ve spojení s nekovy za **elektropozitivní** složku. Atom v základním stavu má oxidační číslo „0“ a vazba mezi atomy téhož druhu nepřispívá k oxidačnímu číslu.

Příklady:

MnO_4^-	jeden Mn^{7+}	a čtyři O^{2-} ionty	$\text{Mn} = \text{VII}$	$\text{O} = -\text{II}$
ClO^-	jeden Cl^+	a jeden O^{2-} ion	$\text{Cl} = \text{I}$	$\text{O} = -\text{II}$
CH_4	jeden C^{4+}	a čtyři H^+ ionty	$\text{C} = -\text{IV}$	$\text{H} = \text{I}$
CCl_4	jeden C^{4+}	a čtyři Cl^- ionty	$\text{C} = \text{IV}$	$\text{Cl} = -\text{I}$
NH_4^+	jeden N^{3+}	a čtyři H^+ ionty	$\text{N} = -\text{III}$	$\text{H} = \text{I}$
NF_4^+	jeden N^{5+}	a čtyři F^- ionty	$\text{N} = \text{V}$	$\text{F} = -\text{I}$
AlH_4^-	jeden Al^{3+}	a čtyři H^- ionty	$\text{Al} = \text{III}$	$\text{H} = -\text{I}$
P_4	čtyři nenabitě	atomy P	$\text{P} = 0$	
P_2H_4	dva P^{2+}	a čtyři H^+ ionty	$\text{P} = -\text{II}$	$\text{H} = \text{I}$

Oxidační číslo, tak jak bylo zavedeno, je pojem formální a v mnoha případech neodpovídá skutečné elektronové konfiguraci v molekule. Potíže s určováním oxidačního čísla mohou nastat v případě, jsou-li ve sloučenině vázány prvky se stejnou hodnotou elektronegativity, jako např. NCl_3 nebo S_4N_4 .

K označení oxidačních čísel prvků používáme v českém anorganickém názvosloví těchto zakončení:

Kladné oxidační číslo	Zakončení	
	u kationtů	u aniontů
I	-ný	-nan
II	-natý	-natan
III	-itý	-itan
IV	-ičitý	-ičitan
V	-ečný,-ičný	-ečnan, ičnan
VI	-ový	-an
VII	-istý	-istan
VIII	-ičelý	-ičelan

Pro záporné oxidační číslo prvku používáme zakončení –id bez ohledu na velikost náboje.

Stockovo oxidační číslo je vyznačeno římskými číslicemi umístěnými v kulatých závorkách bezprostředně následujícími názvem. Znaménko plus pro označení kladného oxidačního čísla se neuvádí. Pro vyznačení nulového oxidačního čísla se používá nuly.

Příklady:

$\text{Na}_2[\text{Fe}(\text{CO})_4]$ tetrakarbonylferrid (-II) disodný

$\text{K}_4[\text{Ni}(\text{CN})_4]$ tetrakyanonikl(0)tetraderaselný

Při psaní vzorců se Stockovo oxidační číslo přiřazuje k symbolům odpovídajících prvků a píše se u symbolu vpravo nahoře.

Příklady:

$\text{Pb}_2^{\text{II}}\text{Pb}^{\text{IV}}\text{O}_4$ oxid olovnato-olovičitý

Ewensovo-Bassettovo číslo je vyznačeno arabskými číslicemi a znaménkem náboje a je umístěno v kulatých závorkách bezprostředně za názvem odpovídajícího ionu. Jde v podstatě o vyznačení elektrického náboje složitějšího ionu.

Příklady:

UO_2SO_4 síran uranylu (2+)

$(\text{UO}_2)_2\text{SO}_4$ síran uranylu (1+)

$\text{Na}_2[\text{Fe}(\text{CO})_4]$ tetrakarbonylferrid(2-) sodný

České názvy některých dávno známých nebo technicky důležitých **prvků** jsou odlišné od názvů latinských (např. cín, kyslík, olovo, sodík, stříbro, atd.). Názvy některých sloučenin antimonu, dusíku, síry a rtuti nejsou odvozeny od latinských názvů těchto prvků, ale od jiných latinských názvů (např. stibium pro antimon nebo mercurius pro rtuť). Později objevené prvky, pro které se nevytvořil počestěný název, zachovávají v češtině mezinárodní název s koncovkou –ium.

Izotopy (nuklidy) prvků s výjimkou vodíku nemají samostatné názvy a symboly. Pojmenování izotopu se utvoří z názvu odpovídajícího prvku a hmotnostního čísla.

Kyslík-18 ^{18}O

Síra-32 ^{32}S

Pro izotopy vodíku možno užívat názvů a symbolů:

Protium ^1H

Deuterium ^2H nebo D

Tritium ^3H nebo T.

Název **oxidu** se skládá z podstatného jména oxid a přídavného jména se zakončením oxidačního čísla. Přehled koncovek názvů oxidů:

Mocenství Prvku	vzorec oxidu	koncovka	oxid
I	M_2O	-ný	Li_2O lithný
II	MO	-natý	MgO hořečnatý
III	M_2O_3	-itý	Al_2O_3 hlinitý
IV	MO_2	-ičitý	CO_2 uhličitý
V	M_2O_5	-ečný, -ičný	P_2O_5 fosforečný
VI	MO_3	-ový	SO_3 sírový
VII	M_2O_7	-istý	Cl_2O_7 chloristý
VIII	MO_4	-ičelý	XeO_4 xenoničelý

Stejně jako u oxidů se tvoří názvy u **peroxidů** s anionem O_2^{2-} , **hyperoxidů** s anionem O_2^- , **ozonidů** s anionem O_3^- a všech dalších sloučenin s elektronegativní složkou.

Příklady:

Na_2O_2	peroxid sodný	ZnS	sulfid zinečnatý
BaO_2	peroxid barnatý	As_2S_3	sulfid arsenitý

KO ₂	hyperoxid draselný	Mg ₃ N ₂	nitrid horečnatý
KO ₃	ozonid draselný	XeF ₄	fluorid xenoničitý
NH ₄ I	jodid amonný	SF ₆	fluorid sírový

Názvy **hydroxidů** mají stejná zakončení oxidačních čísel jako oxidy.

Příklady:

NaOH	hydroxid sodný
Ca(OH) ₂	hydroxid vápenatý
Al(OH) ₃	hydroxid hlinitý
Th(OH) ₄	hydroxid thoričitý

Binární sloučeniny vodíku s nekovy:

U některých vodíkatých sloučenin se připouští jednoslovný název, v němž se na prvním místě uvádí název elektronegativnějšího prvku nebo atomové skupiny se zakončením –o a připojuje se slovo vodík

Příklady:

HCl	chlorovodík
H ₂ S	sirovodík nebo sulfan
HCN	kyanovodík
HBr	bromovodík
HI	jodovodík

Názvy nasycených vodíkatých sloučenin prvků III., IV., V. a VI. podskupiny periodického systému se tvoří použitím zakončení –an.

Výjimku tvoří:

NH ₃	amoniak
N ₂ H ₄	hydrazin
H ₂ O	voda

Příklady:

AlH ₃	alan		
BH ₃	boran	B ₂ H ₆	diboran
SiH ₄	silan	Si ₂ H ₆	disilan
PH ₃	fosfan	P ₂ H ₄	difosfan
AsH ₃	arsan	As ₂ H ₄	diarsan

SbH_3	stiban			
BiH_3	bismutan			
GeH_4	german	Ge_2H_6	digerman	
SnH_4	stannan	Sn_2H_6	distannan	
H_2S	sulfan	H_2S_2	disulfan	H_2S_n polysulfan
H_2Se	selan	H_2Se_2	diselan	
H_2Te	tellan	H_2Te_2	ditellan	

Názvy iontů a atomových skupin

Jednoatomové **kationty** mají názvy tvořené ze základu názvu prvku a koncovky určené oxidačním číslem atomu. Víceatomové ionty odvozené z jednoatomových aniontů adicí protonu a jejich deriváty mají zakončení –onium. Stejně se tvoří názvy kationtů vytvořených připojením protonu k molekule sloučeniny nemající charakter kyseliny. Připojí-li se proton k molekule kyseliny s víceatomovým aniontem, používá se koncovky –acidium.

Na^+	kation sodný
Ce^{4+}	kation ceričitý
XH_4^+ (X=P, As, Sb)	fosfonium, arsonium, stibonium
XH_3^+ (X=O, S, Se, Te)	oxonium, sulfonium, selenonium, telluronium
XH_2^+ (X=F, I)	fluoronium, jodonium
$\text{Sb}(\text{CH}_3)_4^+$	tetramethylstibonium
Cl_2F^+	dichlorfluoronium
H_2NO_3^+	nitratacidium
$\text{CH}_3\text{COOH}_2^+$	acetatacidium

Ion NH_4^+ se nazývá ion amonný. Zakončením –amonný se tvoří názvy všech kationtů odvozených substitucí od amoniaku nebo jiných zásad, jejichž pojmenování končí na amin.

$[(\text{CH}_3)_3\text{NH}]^+$	kation trimethylamonný
$[\text{N}(\text{CH}_3)_4]^+$	kation tetramethylamonný
HONH_3^+	kation hydroxylamonný

Názvy kationtů odvozených adicí protonu na jiné dusíkaté zásady se tvoří použitím koncovky –ium. Lze-li od dusíkaté zásady vytvořit více než jeden kation, je účelné v názvu vyznačit jeho náboj.

$C_6H_5NH_3^+$	anilinium
$C_5H_5NH^+$	pyridinium
$N_2H_5^+$	hydrazinium(1+)
$N_2H_6^{2+}$	hydrazinium(2+)

Je-li kation zakončen na acidium nebo –ium, je v názvu solí uváděn ve 2. pádu.

$(H_3SO_4)ClO_4$	chloristan sulfatacidia
N_2H_5Cl	chlorid hydrazinia

Jednoatomové a některé víceatomové **anionty** mají zakončení –id.

Příklady:

jednoatomové anionty:

H ⁻	ion hydridový	O ²⁻	ion oxidový	N ³⁻	ion nitridový
D ⁻	ion deuteridový	S ²⁻	ion sulfidový	P ³⁻	ion fosfidový
F ⁻	ion fluoridový	Se ²⁻	ion selenidový	Sb ³⁻	ion antimonidový
B ³⁻	ion boridový	C ⁴⁻	ion karbidový	Si ⁴⁻	ion silicidový

víceatomové anionty:

OH ⁻	ion hydroxidový	O ₂ ²⁻	ion peroxidový	O ₂ ⁻	ion hyperoxidový
S ₂ ²⁻	ion disulfidový	N ₃ ⁻	ion azidový	I ₃ ⁻	ion trijodidový
NH ₂ ⁻	ion amidový	NH ²⁻	ion imidový	CN ⁻	ion kyanidový
C ₂ ²⁻	ion acetylidový	O ₃ ⁻	ion ozonidový	N ₂ H ₃ ⁻	ion hydrazidový

Názvy aniontů odvozených od kyslíkatých kyselin mají zakončení podle oxidačního čísla centrálního atomu.

ClO ⁻	anion chlornanový	NO ₂ ⁻	anion dusitanový
BrO ₄ ⁻	anion bromistanový	XeO ₆ ⁴⁻	anion xenoničelanový

Atomové skupiny:

Některé neutrální a elektropozitivní atomové skupiny obsahující kyslík či jiné chalkogeny mají nezávisle na svém náboji názvy se zakončením –yl.

OH	hydroxyl	SeO	seleninyl
CO	karbonyl	SeO ₂	selenonyl
NO	nitrosyl	CrO ₂	chromyl
NO ₂	nitryl	UO ₂	uranyl
PO	fosforyl	ClO	chlorosyl

VO	vanadyl	ClO ₂	chloryl
SO	thionyl	ClO ₃	perchloryl
SO ₂	sulfuryl	S ₂ O ₅	disulfuryl

Takové názvy atomových skupin lze používat pouze pro sloučeniny, v nichž jsou tyto skupiny skutečně přítomny jako diskrétní jednotky.

Je-li v atomové skupině kyslík nahrazen **sírou** nebo jiným **chalkogenem**, tvoří se jejich název přidáním předpon **thio-**, **seleno-** apod.

CS	thiokarbonyl	PSe	selenofosforyl
----	--------------	-----	----------------

Mají-li atomové skupiny stejného složení různý náboj, lze při jejich specifikaci použít čísla Ewens-Bassettova nebo Stockova:

UO₂⁺ uranyl(1+) nebo uranyl (V)

UO₂²⁺ uranyl(2+) nebo uranyl (VI)

Je-li atomová skupina pozitivní součástí sloučeniny, uvádí se její název ve druhém pádu.

COCl ₂	chlorid karbonylu
PSF ₃	trifluorid thiofosforylu
S ₂ O ₅ ClF	chlorid-fluorid disulfurylu
IO ₂ F	fluorid jodylu

Názvy kyselin

Názvy **bezokyslíkatých kyselin** se tvoří přidáním koncovky **-ová** k názvu sloučeniny nekovu s vodíkem:

HF kyselina fluorovodíková

H₂S kyselina sirovodíková

HCN kyselina kyanovodíková

Názvy **oxokyselin** jsou složeny z podstatného jména **kyselina** a přídavného jména charakterizující **elektronegativní část molekuly**, tj. centrální atom a jeho oxidační číslo.

HClO kyselina chlorná

HClO₃ kyselina chlorečná

HClO₄ kyselina chloristá

Tvoří-li prvek v témže oxidačním čísle několik kyselin lišících se počtem vodíkových atomů, je nutno tento počet vyznačit číslovkovou předponou a předponou **hydrogen**:

HIO₄ kyselina hydrogenjodistá

H₃IO₅ kyselina trihydrogenjodistá

Pro některé oxokyseliny B, Si, P, I a Te je možno použít triviálních názvů tvořených pomocí předpon **ortho-** a **meta-**.

K pojmenování některých kyslíkatých kyselin obsahujících dusík a síru se dosud používají triviální názvy

HOCN	kyselina kyanatá	H ₂ S ₂ O ₄	kyselina dithioničitá
HNCO	kyselina isokyanatá	H ₂ S ₂ O ₆	kyselina dithionová
HONC	kyselina fulminová	H ₂ S _n O ₆	kyseliny polythionové
H ₂ SO ₂	kyselina sulfoxylová	H ₂ NO ₂	kyselina nitroxylová

Pro některé oxidy s nedefinovaným obsahem vody a stupněm polymerace je možno používat názvy jako např. kyselina křemičitá, cíničitá, antimoničná, tantalická, wolframová apod.

Předponou **peroxo-** před názvem kyseliny vyznačujeme záměnu atomu –O- za skupinu –O-O-. Počet peroxoskupin v molekule se vyznačuje číslovkovou předponou.

HNO ₄	kyselina peroxodusičná
H ₂ S ₂ O ₈	kyselina peroxodisírová
H ₂ SO ₆	kyselina diperoxosírová

Názvem **thiokyseliny** označujeme takové kyseliny, v nichž je jeden nebo více kyslíkových atomů **nahrazeno atomy síry**. Více než jeden takový atom síry v molekule se vyznačí číslovkovou předponou:

Atom síry vázaný ve skupině –SH lze předponou **thiol-** odlišit od terminálně vázaného atomu =S, jehož přítomnost se vyznačí předponou **thion-**:

CO(OH)(SH)	kyselina thioluhlíčitá
CS(OH) ₂	kyselina thionuhlíčitá

Podobně jako předpony thio- lze v analogických případech používat předpony **seleno-** a **telluro-**.

Názvy halogeno-substituovaných derivátů kyselin vzniklých náhradou části skupin –OH halogenem se tvoří podle zásad platných pro názvosloví koordinačních sloučenin

HSClO ₃	kyselina chlorosírová (trioxochlorosírová)
HPF ₂ O ₂	kyselina difluorofosforečná

Substituované kyseliny, které v molekule obsahují skupiny –NH₂, =NH, ≡N, –NH.NH₂ nebo –NH₂O se pojmenovávají pomocí předpon **amido-**, **imido-**, **nitrido-**, **hydrazido-**, a **hydroxylamido-**.

Příklady:

$\text{NH}_2.\text{SO}_3\text{H}$	kyselina amidosírová
$\text{NH}(\text{SO}_3\text{H})_2$	kyselina imido-bis(sírová)
$\text{N}(\text{SO}_3\text{H})_3$	kyselina nitrido-tris(sírová)
$\text{NH}(\text{OH})(\text{SO}_3\text{H})$	kyselina hydroxylamido-N-sírová
$\text{NH}_2\text{OSO}_3\text{H}$	kyselina hydroxylamido-O-sírová
$\text{NH}_2\text{NH}.\text{SO}_3\text{H}$	kyselina hydrazidosírová

Předponou **hydrido-** lze vytvořit názvy kyselin, které obsahují vodík vázaný přímo na centrální atom:

$\text{H}[\text{PH}_2\text{O}_2]$	kyselina dihydrido-dioxofosforečná (triviální kyselina fosformá)
$\text{H}_2[\text{PHO}_3]$	kyselina hydridotrioxofosforečná (kyselina fosforitá)

Estery anorganických kyselin se pojmenovávají podle vzorů:

$(\text{CH}_3\text{O})\text{SO}_3\text{H}$	methylester kyseliny sírové
$(\text{C}_2\text{H}_5\text{O})_2\text{SO}_2$	diethylester kyseliny sírové
$\text{B}(\text{OCH}_3)_3$	trimethylester kyseliny borité

Názvy solí

Jednoduché soli patří do skupiny binárních sloučenin a jejich názvy se tvoří z názvu iontů, z nichž se skládají.

$\text{Ba}(\text{SCN})_2$	thiokyanatan barnatý
$\text{Ca}(\text{ClO})_2$	chlornan vápenatý

Atomy vodíku, které lze nahradit kationty kovů, se označují jako „kyselé vodíky“. Soli, které je obsahují, je možno označit skupinovým názvem „kyselé soli“. Přítomnost „kyselých vodíků“ se v názvu soli vyjádří předponou **hydrogen** v případě potřeby spojenou s číslovkovou předponou.

NaHCO_3	hydrogenuhličitan sodný
KH_2PO_4	dihydrogenfosforečnan draselný
$\text{Cs}_2\text{H}_4\text{TeO}_6$	tetrahydrogentelluran cesný

Ve vzorcích podvojných a smíšených solí se jednotlivé **kationty uvádějí v pořadí rostoucích oxidačních čísel** kationtů, při stejném oxidačním čísle **v abecedním** pořadí symbolů prvků. **Víceatomové kationty se uvádějí jako poslední** ve skupině kationtů téhož náboje, atom vodíku jako poslední před anionem. **Anionty se uvádějí v abecedním** pořadí

symbolů prvků nebo centrálních atomů. Názvy jednotlivých kationtů a aniontů se oddělují **pomlčkou**. Pořadí v názvu je určeno pořadím ve vzorci.

KMgBr_3	bromid draselno-hořečnatý
$\text{NH}_4\text{MgPO}_4 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$	hexahydrát fosforečnanu amonno-hořečnatého
$\text{NaNH}_4\text{HPO}_4$	hydrogenfosforečnan sodno-amonný
$\text{Ca}_5\text{F}(\text{PO}_4)_3$	fluorid-tris(fosforečnan) pentavápenatý
$\text{Cu}_3(\text{CO}_3)_2\text{F}_2$	bis(uhličitan)-difluorid triměďnatý
$\text{Na}_6\text{ClF}(\text{SO}_4)_2$	chlorid-fluorid-bis(síran) hexasodný

Soli obsahující vedle jiných aniontů také anionty hydroxidové nebo oxidové se mohou označovat skupinovým názvem zásadité soli. Jejich vzorce a názvy se tvoří v soulase s pravidly pro podvojně a smíšené soli:

$\text{MgCl}(\text{OH})$	chlorid-hydroxid horečnatý
$\text{BiCl}(\text{O})$	chlorid-oxid bismutitý
$\text{ZrCl}_2\text{O} \cdot 6\text{H}_2\text{O}$	hexahydrát dichlorid-oxid zirkoničitý
$\text{AlO}(\text{OH})$	oxid-hydroxid hlinitý

Koordinační sloučeniny (komplexy)

Koordinační sloučeninou (částicí) se rozumí molekula či ion, v němž jsou k atomu či ionu (M) vázány další atomy či atomové skupiny (L) tak, že jejich počet převyšuje oxidační číslo atomu (M).

Atom či ion (M) se nazývá **centrální či středový** (též jaderný) atom či ion. Atomy vázané k M jsou atomy **donorové** či **koordinující**. Částice (L) obsahující jeden nebo několik donorových atomů nebo vázaná k M bez možnosti specifikace donorového centra, se nazývá **ligand**. Centrální atom je charakterizován **koordinačním číslem**, které je dáno počtem donorových atomů vázaných na centrální atom. Částice s jedním donorovým atomem se nazývá **jednovazný** (jednodonorový ligand). Obsahuje-li ligand více donorových atomů, označuje se jako **více vazný** **víc donorový**.

Chelátový ligand je ligand vázaný k jednomu centrálnímu atomu dvěma nebo více donorovými atomy. Koordinační sloučenina obsahující chelátový ligand se nazývá **chelát**. **Můstkový ligand** se váže k více než jednomu centrálnímu atomu. Koordinační sloučenina s větším počtem centrálních atomů se nazývá **vícejaderný** (polycentrický či polynukleární) **komplex**, hovoříme pak o dvojjaderných, trojjaderných komplexech. Celek tvořený jedním

nebo několika centrálními atomy spolu s vázanými ligandy se nazývá **koordinační částice**, jež může být podle výsledného celkového náboje komplexní kation, komplexní anion nebo komplexní molekula.

V sumárním a funkčním vzorci koordinační sloučeniny se na **prvním** místě uvádí symbol **centrálního atomu** a za ním **vzorce ligandů v abecedním pořadí** podle počátečních písmen jejich psaných názvů. Celý vzorec koordinační částice se uzavírá do **hranatých** závorek. V názvu, který se stejně jako v názvosloví jednoduchých sloučenin, skládá z podstatného jména a přídavného jména, se uvádí centrální atom až po názvech ligandů. **Kladný oxidační stupeň centrálního atomu** se v názvu vyznačí příslušným zakončením. **Nulový oxidační stupeň nemá žádné zakončení** a název centrálního atomu se uvádí v 1. nebo 2. pádu. **Při záporném oxidačním stupni centrálního atomu** se použije koncovky **-id** a **Ewens-Bassettova čísla**. Za názvem koordinační částice bez náboje (komplexní molekula) se uvádí slovo **komplex**. Doplňující informace o struktuře koordinační částice se uvádějí v jejím vzorci a názvu pomocí strukturních předpon, **cis-**, **trans-** apod. Strukturní předpony se oddělují od vzorce nebo názvu pomlčkou, píší se malými písmeny a k jejich textu se používá kurzíva.

Příklady:

$K_3[Fe(CN)_6]$	hexakynoželezitan tridraselný (nebo jen draselný)
$K_4[Fe(CN)_6]$	hexakynoželeznatan tetradraselný (nebo draselný)
$K_4[Ni(CN)_4]$	tetrakyanonikl (4-) tetradraselný
$[Ni(CO)_4]$	tetrakarbonylnikl nebo tetrakarbonylniklu
$[Co_2(CO)_8]$	oktakarbonyldikobalt nebo oktakarbonyldikobaltu
$Na[Co(CO)_4]$	tetrakarbonylkobaltid(1-) sodný (čte se...kobaltid jedna minus sodný)
<i>cis</i> - $[Pt(NH_3)_2Cl_2]$	<i>cis</i> -diammin-dichloroplatnatý komplex
<i>trans</i> - $[CrCl_2(en)_2]Cl$	chlorid <i>trans</i> -dichloro-bis(ethylendiamin)chromitý

Názvy některých ligandů

Vzorec	ion	ligand
SO_4^{2-}	síran	sulfato
SO_3^{2-}	siřičitan	sulfito
$\text{S}_2\text{O}_3^{2-}$	thiosíran	thiosulfato
CO_3^{2-}	uhličitan	karbonato
PO_4^{3-}	fosforečnan	fosfato-
H_2PO_4^-	dihydrogenfosforečnan	dihydrogenfosfato
CH_3COO^-	octan	acetato
$(\text{CH}_3)_2\text{N}^-$	dimethylamid	dimethylamido
CH_3CONH^-	acetamid	acetamido
F^-	fluorid	fluoro
Cl^-	chlorid	chloro
Br^-	bromid	bromo
I^-	jodid	jodo
O^{2-}	oxid	oxo
OH^-	hydroxid	hydroxo
O_2^{2-}	peroxid	peroxo
HO_2^-	hydrogenperoxid	hydrogenperoxo
H^-	hydrid	hydrido
S^{2-}	sulfid	thio
S_2^{2-}	disulfid	disulfido
HS^-	hydrogensulfid	merkpto
CN^-	kyanid	kyano
SCN^-	thiokyanatan	thiokyanato
CH_3O^-	methoxid	methoxo
CH_3S^-	methanthiolat	methanthiolato
NO_3^-	nitro	nitrato
N_3^-	nitrid	nitrido

Pro pojmenování aniontových ligandů se používá názvu „aniono“, tj. mají zakončení –o. Řada aniontových ligandů má názvy vytvořeny ze zkráceného základu pojmenování anionu

(fluorid – **fluoro**), v několika případech se pojmenování ligandu tvoří nepravidelně (sulfid – **thio**). Vystupuje-li jako anionový ligand **uhlovodíková skupina**, použije se její název bez koncovky –o (fenyl, cyklopentadienyl apod.). Názvy ligandů odvozených od organické sloučeniny odštěpením protonu mají zakončení **–ato** a uvádějí se v závorkách, např. (benzoato), (p-chlorfenolato) apod.

Voda (H₂O) a amoniak (NH₃) jako elektroneutrální ligandy se nazývají **aqua** a **ammin**. Skupiny **NO** a **CO** se nazývají **nitrosyl** a **karbonyl** a pro výpočet náboje koordinační částice se rovněž považují za elektroneutrální. Názvy ostatních neutrálních a kationtových ligandů se používají beze změny.

Číslovkové předpony

číslo	předpona	číslo	předpona
1	mono	10	deka
2	di	11	hendeka, undeka
3	tri	12	dodeka
4	tetra	19	nonadeka
5	penta	20	íkosa
6	hexa	22	dokosa
7	hepta	23	trikosa
8	okta	29	nonakosa
9	ennea, nona	30	triakonta

Číslovkové předpony násobné

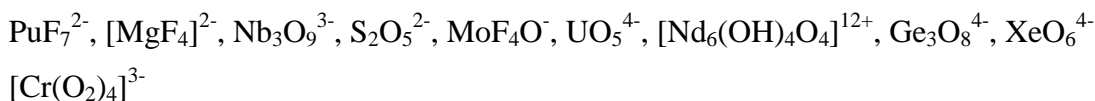
číslo	předpona
2x	bis
3x	tris
4x	tetrakis
5x	pentakis
6x	hexakis
7x	heptakis
8x	oktakis

8.2. Příklady k procvičení

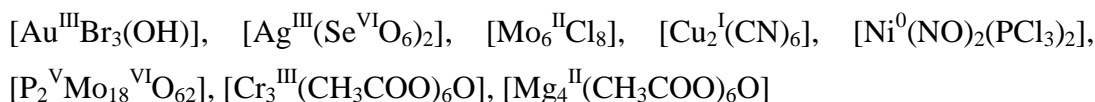
1. Určete oxidační čísla všech atomů v následujících sloučeninách:

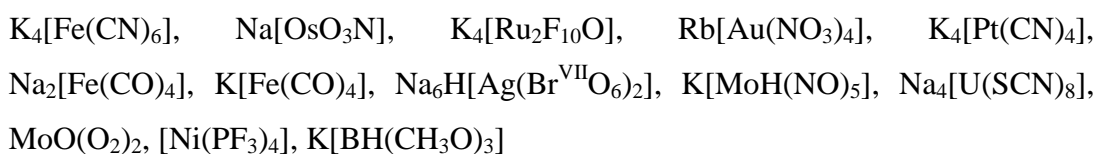
2. Vepište Stockova čísla k symbolům centrálních atomů:

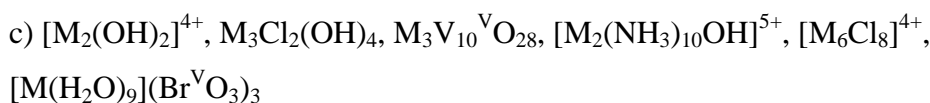
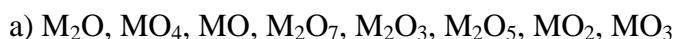
3. Doplňte náboj částice:

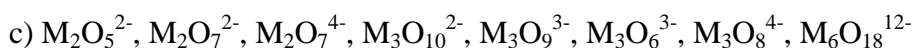
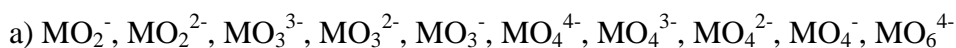
4. Určete oxidační čísla centrálních atomů v následujících sloučeninách:

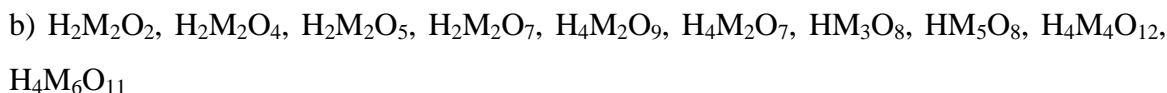
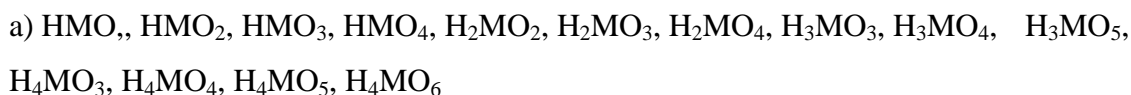
5. Jaká budou zakončení názvů kationtů v těchto sloučeninách:

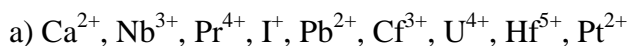
6. Jaká budou zakončení názvů těchto aniontů:

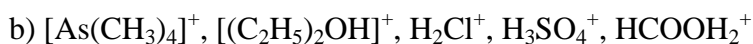

7. Jaká budou zakončení názvů těchto kyselin?

8. Napište názvy následujících kationtů:

9. Napište vzorce následujících sloučenin:

a) peroxid barnatý, sulfid gallitý, fosfid trisodný, hyperoxid cesný, trijodid draselný, amid vápenatý, kyanid zlatitý, acetylid stříbrný, azid měďnatý, selenid thallný, thiokyanatan strontnatý, jodid germaničitý

b) fluorid chlorylu, dichlorid vanadylu, uhličitan plutonylu (2+), trichlorid thiofosforylu, bromid vanadylu (3+), fluorid perchlorylu, dichlorid disulfurylu, diamid karbonylu

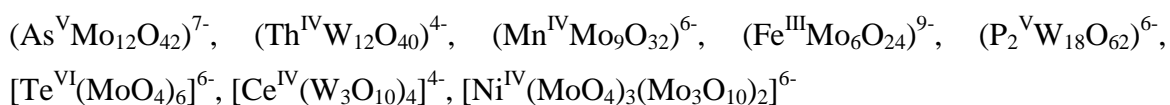
10. Vytvořte názvy následujících aniontů podle pravidel názvosloví koordinačních sloučenin:

anion jodičnanový (3-), anion manganinový (2-), anion telluranový (6-), anion křemičitanový (4-), anion křemičitanový (2-), anion železanový (2-), anion železičitanový (4-).

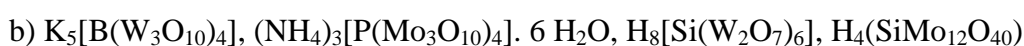
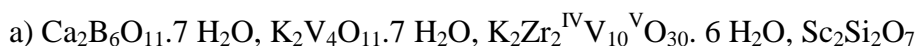
11. Napište názvy následujících izopolyaniontů:

12. Napište názvy následujících heteropolyaniontů:

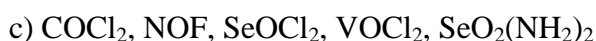
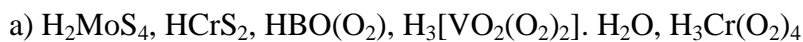
13. Pojmenujte následující sloučeniny:

14. Formulujte názvy následujících kyselin podle zásad názvosloví koordinačních sloučenin:

uhličitá, selenová, trihydrogenarsenitá, dihydrogentrisírová, tetrahydrogengermaničitá, dihydrogendichromová, hexahydrogentellurová, tetrahydrogenxenoničelá, rhenistá

15. Pojmenujte následující sloučeniny:

16. Napište vzorce následujících sloučenin:

dichlorid sulfurylu, kyselina hydroxylamido-O-seleničitá, difluorid-oxid olovičitý,
kyselina imido-bis(tellurová), kyselina peroxouhličítá, kyselina trithiogermaničitá

17. Přiřaďte názvy odpovídajícím vzorcům:

HBO_2 , H_2SiO_3 , H_5IO_6 , H_3PO_4 , H_3BO_3 , H_4SiO_4 , HIO_4 , $\text{H}_3\text{P}_3\text{O}_9$, $\text{H}_3\text{B}_3\text{O}_6$, $\text{H}_6\text{Si}_2\text{O}_7$, H_3IO_5 ,
 $\text{H}_4\text{P}_2\text{O}_7$

kyselina difosforečná, kyselina trihydrogentrifosforečná, kyselina metaboritá, kyselina
metakřemičitá, kyselina jodistá, kyselina hexahydrogendikřemičitá, kyselina
orthoboritá, kyselina trihydrogentriboritá, kyselina orthokřemičitá, kyselina orthojodistá,
kyselina orthofosforečná, kyselina trioxoboritá, kyselina tetraoxokřemičitá, kyselina
hexaoxojodistá, kyselina tetraoxofosforečná, kyselina trihydrogenjodistá.

18. Pojmenujte následující sloučeniny:

a) OsO_4 , Pb_3N_2 , BrF_3 , AgF_2 , Na_2NH , SrO_2 , $\text{Pb}^{\text{II}}\text{S}_2$

b) $\text{Hg}(\text{NO}_3)_2$, $\text{Th}(\text{SO}_4)_2$, $\text{Ca}_2\text{P}_2\text{O}_7$, Mg_2SiO_4 , BaFeO_4 , NaBrO_2

c) NaHCl_2 , $\text{KH}_4\text{IO}_6 \cdot \text{H}_2\text{O}$, K_2HPO_4 , LiHS , RbHSO_3 , PbHAsO_3

d) $\text{RbAl}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$, $(\text{NH}_4)_2\text{Pb}(\text{SO}_4)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$, $\text{NaTi}_3(\text{WO}_4)_5 \cdot 9\text{H}_2\text{O}$, $\text{KNi}^{\text{IV}}\text{IO}_6$,
 $\text{MgFe}(\text{CO}_3)_2$, $\text{Be}_3\text{Al}_2(\text{Si}_6\text{O}_{18})$, $\text{Mg}_3\text{Ga}_2(\text{SiO}_4)_3$

e) $\text{HgCl}(\text{NH}_2)$, $\text{MgCl}(\text{ClO})$, $\text{Ca}_4\text{Cl}_2(\text{OH})_6$, $\text{Sn}_3(\text{ClO}_4)_2\text{Cl}_4$, $\text{WCl}_4(\text{SO}_3\text{F})_2$, $\text{Fe}_3(\text{CO}_3)_2(\text{OH})_2$,
 $\text{Cu}_2(\text{AsO}_2)_3(\text{CH}_3\text{COO})$, $\text{Ni}^{\text{II}}\text{Ni}_2^{\text{III}}\text{O}_2(\text{OH})_4$

19. Napište vzorce následujících látek:

hydroxid-tris(fosforečnan) pentastrontnatý, uhličitan-dichlorid divápenatý, oxid-
orthokřemičitan vápenato-titaničitý, uhličitan-dikřemičitan tetrazinečnatý, dichlorid-
pentaoxid tetraarzenitý, hexaoctanoxid tetrahořečnatý, dihydroxid-tetrakřemičitan(4-)
trihořečnatý, dihydrát orthokřemičitanu disodno-divápenato-strontnatého, trihydrát
chlorid-síranu sodno-hořečnatého, dioxid-bis(orthokřemičitan) diberyllnato-
železnatodiyttritý, tetraoxid železnato-dichromitý, tetraoxid dizinečnato-titaničitý,
trioxid gallito-lanthanitý, trioxid nikelnato-titaničitý, trifluorid sodno-olovnatý, tetraoxid
beryllnato-dihlinitý

20. Napište vzorce následujících hydrátů:

pentahydrát síranu měďnatého, heptahydrát síranu železnatého, oktahydrát chloridu
barnatého, dihydrát dusičnanu dírťnatého, heptahydrát hexaboritanu divápenatého,
dihydrát fluoridu boritého, hemihydrát síranu vápenatého, seskvihydrát uhličitanu
sodného.

21. Napište názvy následujících adičních sloučenin:

TiCl_4 , $2(\text{C}_2\text{H}_5)_2\text{O}$, NaI , 4NH_3 , NbCl_3O , $2(\text{CH}_3)_2\text{SO}$, SiI_4 , $4\text{C}_5\text{H}_5\text{N}$, $\text{NaBO}_2 \cdot \text{H}_2\text{O}_2 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$,
 $\text{La}_2(\text{SO}_4)_3$, $3\text{Na}_2\text{SO}_4$, $12\text{H}_2\text{O}$

22. Napište vzorce následujících adičních sloučenin:

dusičnan měďnatý-oxid dusičitý dimerní (1:1)

alan-trimethylamin (1:2)

chlorid chromnatý-amoniak (1:5)

chlorid draselný-chlorid hořečnatý-voda (1:1:6)

fluorid tributylsulfonia-voda (1:20)

oxid nikličitý-oxid barnatý-dusičnan hořečnatý-voda (1:3:9:12)

dusičnan lanthanitý-dusičnan hořečnatý-voda (2:3:24)

23. Napište názvy následujících ligandů:

a) $\text{C}_2\text{O}_4^{2-}$, SCN^- , S_2^{2-} , $\text{S}_2\text{O}_3^{2-}$, SO_4^{2-} , O_2^{2-} , H^- , OH^- , CH_3COO^- , NO_2^- , NO_3^-

b) CH_3O^- , CO_3^{2-} , NO , H_2O , C_2H_4 , CO , NH_3 , HS^- , S^{2-} , O^{2-}

24. Napište názvy následujících komplexních iontů:

a) $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$, $[\text{Co}(\text{NH}_3)_6]^{3+}$, $[\text{Cr}(\text{NH}_3)_4(\text{H}_2\text{O})_2]^{3+}$, $[\text{Pt}(\text{NH}_3)\text{Clpy}_2]^+$, $[\text{CoCl}_2\text{en}_2]^+$,
 $[\text{Pt}(\text{NH}_3)_3\text{Cl}_3]^+$, $[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]^+$, $[\text{AuCl}_2\text{py}_2]^+$

b) $[\text{BH}_4]^-$, $[\text{Cr}(\text{CN})_6]^{3-}$, $[\text{Mo}(\text{CN})_8]^{4-}$, $[\text{NbF}_6\text{O}]^{3-}$, $[\text{U}(\text{NCS})_8]^{4-}$, $[\text{Fe}(\text{NO})_2\text{S}]^-$,
 $[\text{Cr}(\text{NH}_3)_2(\text{SCN})_4]^-$, $[\text{Pt}(\text{SO}_3)_4]^{6-}$

25. Napište názvy následujících komplexů:

$[\text{PtCl}_4\text{py}_2]$, $[\text{Pt}(\text{NH}_3)_2\text{Cl}_2]$, $[\text{Co}(\text{NH}_3)_3(\text{NO}_2)_3]$, $[\text{ZnCl}_2(\text{NH}_2\text{OH})_2]$, $[\text{Pt}(\text{NH}_3)_2\text{Cl}_2(\text{NO}_2)_2]$,
 $[\text{CuCl}_2(\text{CH}_3\text{NH}_2)_2]$, $[\text{Ni}(\text{PF}_3)_4]$, $[\text{Crbpy}_3]$, $[\text{Co}(\text{NH}_3)_6]$ $[\text{Co}(\text{CN})_6]$, $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]$ $[\text{PtCl}_4]$,
 $[\text{PtCl}_4]$ $[\text{PCl}_6]$, $[\text{Pt}(\text{NH}_3)_4]$ $[\text{PtCl}_4]$

26. Napište vzorce následujících komplexů:

tetrahydrát tris(oxalato)iridičitanu draselného

bromid bis(bipyridin)-chlororhodnatý

síran tris(bipyridin) osmnatý

(ethylendiamintetraacetato)měďnatan didraselný

bis(2,3-butandiondi-oximato)nikelnatý komplex

bis(2,4-pentadionato)kobaltnatý komplex

Výsledky řešení z kapitoly 8.2.

1. Sr^{II} , $2 \text{O}^{-\text{I}}$; Sn^{IV} , $2\text{O}^{-\text{II}}$; $\text{C}^{-\text{II}}$, 4H^{I} , $\text{O}^{-\text{II}}$; Na^{I} , B^{III} , $4\text{H}^{-\text{I}}$; H^{I} , Cl^{VII} , $4 \text{O}^{-\text{II}}$; 2H^{I} , C^{IV} , $2\text{N}^{-\text{III}}$
($\text{H}_2\text{NCN} + 2 \text{H}_2\text{O} \rightarrow 2\text{NH}_3 + \text{CO}_2$); V^{V} , $\text{O}^{-\text{II}}$, $3 \text{Cl}^{-\text{I}}$; N^{II} , $\text{O}^{-\text{II}}$
2. $\text{Pu}^{\text{V}}\text{F}_7^{2-}$, $[\text{Mg}^{\text{II}} \text{F}_4]^{2-}$, $\text{Nb}_3^{\text{V}}\text{O}_9^{3-}$, $\text{S}_2^{\text{IV}}\text{O}_5^{2-}$, $\text{Mo}^{\text{V}}\text{F}_4\text{O}^-$, $\text{U}^{\text{VI}}\text{O}_5^{4-}$, $[\text{Nd}_6^{\text{IV}}(\text{OH})_4\text{O}_4]^{12+}$,
 $\text{Ge}_3^{\text{IV}}\text{O}_8^{4-}$, $\text{Xe}^{\text{VIII}}\text{O}_6^{4-}$, $[\text{Cr}^{\text{V}}(\text{O}_2)_4]^{3-}$
3. $[\text{Au}^{\text{III}}\text{Br}_3(\text{OH})]^-$, $[\text{Ag}^{\text{III}}(\text{Se}^{\text{VI}}\text{O}_6)_2]^{9-}$, $[\text{Mo}_6^{\text{II}}\text{Cl}_8]^{4+}$, $[\text{Cu}_2^{\text{I}}(\text{CN})_6]^{4+}$, $[\text{Ni}^0(\text{NO})_2(\text{PCl}_3)_2]^0$,
 $[\text{P}_2^{\text{V}}\text{Mo}_{18}^{\text{VI}}\text{O}_{62}]^{6-}$, $[\text{Cr}_3^{\text{III}}(\text{CH}_3\text{COO})_6\text{O}]^+$, $[\text{Mg}_4^{\text{II}}(\text{CH}_3\text{COO})_6\text{O}]^0$
4. $\text{K}_4[\text{Fe}^{\text{II}}(\text{CN})_6]$, $\text{Na}[\text{Os}^{\text{VIII}}\text{O}_3\text{N}]$, $\text{K}_4[\text{Ru}_2^{\text{IV}}\text{F}_{10}\text{O}]$, $\text{Rb}[\text{Au}^{\text{III}}(\text{NO}_3)_4]$, $\text{K}_4[\text{Pt}^0(\text{CN})_4]$,
 $\text{Na}_2[\text{Fe}^{-\text{II}}(\text{CO})_4]$, $\text{K}[\text{Fe}^{-\text{I}}(\text{CO})_4]$, $\text{Na}_6\text{H}[\text{Ag}^{\text{III}}(\text{Br}^{\text{VII}}\text{O}_6)_2]$, $\text{K}[\text{Mo}^0\text{H}(\text{NO})_5]$,
 $\text{Na}_4[\text{U}^{\text{IV}}(\text{SCN})_8]$, $\text{Mo}^{\text{VI}}\text{O}(\text{O}_2)_2$, $[\text{Ni}^0(\text{PF}_3)_4]$, $\text{K}[\text{B}^{\text{III}}\text{H}(\text{CH}_3\text{O})_3]$
5. a) -ný, -ičelý, -natý, -istý, -itý, -ičný(ečný), -ičitý, -ový
b) -itý, -ičný(ečný), -ičitý, -itý, -ičitý, -ičitý, -natý
c) -itý, -natý, -natý, -itý, -natý, -itý
6. a) -itan, -natan, -itan, -ičitan, -ičnan(ečnan), -ičitan, -ičnan(ečnan), -an, -istan, -ičelan
b) -itan, -itan, -ičnan(ečnan), -ičitan, -ičnan(ečnan)
c) -ičitan, -an, -ičnan(ečnan), -an, -ičnan(ečnan), -itan, -ičitan, -ičitan
7. a) -ná, - itá, -ičná(ečná), -istá, -natá, -ičitá, -ová, -itá, -ičná(ečná), -istá, -natá, -ičitá,
-ová, -ičelá
b) -ná, -itá, -ičitá, -ová, -istá, -ičná(ečná), -ičná(ečná), -itá, -ičná(ečná), -itá
8. a) vápenatý, niobitý, praseodymičitý, jodný, olovnatý, kalifornitý, uraničitý,
hafničný, platnatý
b) tetramethylarsonium, diethyloxonium, chloronium, sulfatacidium,
formiatacidium
c) methylhydrazinium(1+), anilinium, ethylendiaminium(1+), ethylendiaminium(2+)
9. a) BaO_2 , Ga_2S_3 , Na_3P , CsO_2 , KI_3 , $\text{Ca}(\text{NH}_2)_2$, $\text{Au}(\text{CN})_3$, Ag_2C_2 , $\text{Cu}(\text{N}_3)_2$, Tl_2Se ,
 $\text{Sr}(\text{SCN})_2$, GeI_4
b) ClO_2F , VOCl_2 , PuOCO_3 , PSCl_3 , VOBr_3 , ClO_3F , $\text{S}_2\text{O}_5\text{Cl}_2$, $\text{CO}(\text{NH}_2)_2$
10. tetraoxojodičnan, tetraoxomanganan, hexaotelluran, tetraoxokřemičitan,
trioxokřemičitan, tetraoxoželezan, tetraoxožezezičitan
11. trisíran(2-), trikřemičitan(4-), hexakřemičitan(12-), tetrafosforečnan(4-),
dijodistan(4-), difosforečnan(4-), heptamolybdenan(6-), hexawolframan(6-),
hexatantaličnan(6-), oktamolybdenan(4-)

12. arsenično-dodekamolybdenan(7-), thoričitano-dodekawolframán(4-),
 manganičitano-nonamolybdenan(6-), hexamolybdenano-železitan(9-),
 difosforečnano-18-wolframán(6-), hexakis(molybdáto)telluran(6-),
 tetrakis(triwolframáto)ceričitán(4-), tris(molybdáto)-bis(trimolybdáto)nikličítán(6-)
13. a) heptahydrát hexaboritanu divápenatého, heptahydrát tetravanadičnanu
 didraselného, 16-hydrát dekavanadičnanu didraselnodizirkoničitého, dikřemičitán
 diskanditý
 b) tetrakis(triwolframáto)boritan pentadraselný,
 hexahydrát tetrakis(trimolybdáto)fosforečnanu triamonného,
 kyselina oktahydrogenhexakis(diwolframáto)křemičitá,
 kyselina tetrahydrogendodekamolybdenano-křemičitá
23. triouxhličítá, tetraoxoselenová, trixoarsenitá, tetraoxogermaničítá,
 hexaoxotellurová, hexaoxoxenoničelá, tetraoxorhenistá
24. a) kyselina tetrathiomolybdenová, dithiochromitá, oxo-peroxoboritá, dioxo-
 diperoxovanadičná (monohydrát), tetraperoxochromičná
 b) kyselina fluoroselenová, dihydrogenfluorofosforečná, amidofosforečná, imido-
 bis(uhličítá), hydrazidosiřičítá
 c) dichlorid karbonylu, fluorid nitrosylu, dichlorid seleninylu, dichlorid
 vanadylu(IV), diamid selenonylu
 d) tetrachlorid-oxid molybdenový, chlorid-oxid vizmutitý, diamid-oxid zirkoničítý,
 tetrafluorid-oxid xenonový, dichlorid-oxid křemičítý tetramerní
16. SO_2Cl_2 , $\text{H}_2\text{NO} \cdot \text{SeO}_2\text{H}$, PbF_2O , $\text{NH}(\text{TeO}_3\text{H})_2$, $\text{H}_2\text{CO}_2(\text{O}_2)$, H_2GeS_3
17. HBO_2 – kyselina metaboritá, H_2SiO_3 – kyselina metakřemičítá, H_5IO_6 – kyselina
 orthojodistá nebo hexaoxojodistá, H_3PO_4 – kyselina orthofosforečná nebo
 tetraoxofosforečná, H_3BO_3 – kyselina orthoboritá nebo trioxoboritá, H_4SiO_4 –
 kyselina orthokřemičítá nebo tetraoxokřemičítá, HIO_4 – kyselina jodistá, $\text{H}_3\text{P}_3\text{O}_9$ -
 kyselina trihydrogentrifosforečná, $\text{H}_3\text{B}_3\text{O}_6$ – kyselina trihydrogentriboritá, $\text{H}_6\text{Si}_2\text{O}_7$
 – kyselina hexahydrogendikřemičítá, H_3IO_5 – kyselina trihydrogenjodistá,
 $\text{H}_4\text{P}_2\text{O}_7$ – kyselina difosforečná
18. a) oxid osmičelý, nitrid olovnatý, fluorid bromitý, fluorid stříbrnatý, imid sodný,
 peroxid strontnatý, disulfid olovnatý

- b) dusičnan rtuťnatý, síran thoričitý, difosforečnan vápenatý, křemičitan hořečnatý, železan barnatý, bromitan sodný
- c) hydrogendichlorid sodný, monohydrát tetrahydrogenjodistanu draselného, hydrogenfosforečnan didraselný, hydrogensulfid litný, hydrogensířičitan rubidný, hydrogenarsenitan olovnatý
- d) dodekahydrát síranu rubidno-hlinitého, hexahydrát síranu diamonoolovnatého, nonahydrát wolframanu sodno-trititanitého, orthojodistan draselno-nikličitý, uhličitan hořečnato-železnatý, hexakřemičitan triberyllnato-dihlinitý, orthokřemičitan trihořečnato-digallitý
- e) chlorid-amid rtuťnatý, chlorid-chlornan hořečnatý, dichlorid-hexahydroxid tetravápenatý, bis(chloristan)-tetrachlorid tricínatý, tetrachlorid-bis(fluorosíran)wolframový, bis(uhličitan)-dihydroxid triželeznatý, tris(arsenitan)-octan diměďnatý, dioxid-tetrahydroxid nikelnato-diniklitý
19. $\text{Sr}_5(\text{OH})(\text{PO}_4)_3$, $\text{Ca}_2(\text{CO}_3)\text{Cl}_2$, $\text{CaTiO}(\text{SiO}_4)$, $\text{Zn}_4(\text{CO}_3)(\text{Si}_2\text{O}_7)$, $\text{As}_4\text{Cl}_2\text{O}_5$, $\text{Mg}_4(\text{CH}_3\text{COO})_6\text{O}$, $\text{Mg}_3(\text{OH})_2(\text{Si}_4\text{O}_{10})$, $\text{Na}_2\text{Ca}_2\text{Sr}(\text{SiO}_4)_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, $\text{NaMgCl}(\text{SO}_4) \cdot 3\text{H}_2\text{O}$, $\text{Be}_2\text{FeY}_2\text{O}_2(\text{SiO}_4)_2$, FeCr_2O_4 , Zn_2TiO_4 , GaLaO_3 , NiTiO_3 , NaPbF_3 , BeAl_2O_4
20. $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$, $\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$, $\text{BaCl}_2 \cdot 8 \text{H}_2\text{O}$, $\text{Hg}_2(\text{NO}_3)_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, $\text{Ca}_2\text{B}_6\text{O}_{11} \cdot 7\text{H}_2\text{O}$, $\text{BF}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, $\text{CaSO}_4 \cdot 1/2\text{H}_2\text{O}$, $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 3/2\text{H}_2\text{O}$
21. chlorid titaničitý-diethylether (1:2), jodid sodný-amoniak (1:4), trichlorid-oxid niobičný-dimethylsulfoxid (1:2), jodid křemičitý-pyridin (1:4), metaboritan sodný-peroxid vodíku-voda (1:1:3), síran lanthanitý-síran sodný-voda (1:3:12), krypton-(p-hydrochinon) (1:4), oxid sířičitý-voda (1:46)
22. $\text{Cu}(\text{NO}_3)_2 \cdot \text{N}_2\text{O}_4$, $\text{AlH}_3 \cdot 2\text{N}(\text{CH}_3)_3$, $\text{CrCl}_2 \cdot 5\text{NH}_3$, $\text{KCl} \cdot \text{MgCl}_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$, $[(\text{C}_4\text{H}_9)_3\text{S}]\text{F} \cdot 20\text{H}_2\text{O}$, $\text{NiO}_2 \cdot 3\text{BaO} \cdot 9\text{MoO}_3 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$, $2\text{La}(\text{NO}_3)_3 \cdot 24\text{H}_2\text{O}$
23. a) oxalato, thiokyanato, disulfido, thiosulfato, sulfato, peroxo, hybridno, hydroxo, acetato, nitrido, nitrato
b) methoxo, karbonato, nitrosyl, aqua, ethylen, karbonyl, ammin, merkapto, thio, oxo
24. a) kation tetraamminměďnatý, hexaamminkobaltitý, tetraammindiaquachromitý, ammin-chloro-bis(pyridin)platnatý, dichloro-bis(ethylendiamin)kobaltitý, triammin-trichloroplaticitý, diamminstříbrný, dichlorobis(pyridin)zlatitý

- b) anion tetrahydridoboritanový, hexakyanochromitanový,
oktakyanomolybdeničitanový, hexafluoro-oxoniobičnanový,
oktaizothiokyanatouraničitanový, dinitrosyl-thioželeznanový,
diammin-tetrathiokyanatochromitanový, tetrakis(sulfito)platnatanový
25. tetrachloro-bis(pyridin)platičitý komplex, diammin-dichloroplatnatý komplex,
triammin-trinitrokobaltitý komplex, dichloro-bis(hydroxylamin)zinečnatý komplex,
diammin-dichloro-dinitroplatičitý komplex, dichloro-bis(methylamin)měďnatý
komplex, tetrakis(trifluorofosfin)nikl(0), tris-(bipyridin)chrom(0),
hexakyanokobaltitan hexaamminkobaltitý, tetrachloroplatnatan
tetraamminměďnatý, hexachlorofosforečnan tetrachlorofosforečný,
tetrachloroplatnatan tetraamminplatnatý
26. $K_2[Ir(ox)_3] \cdot 4H_2O$, $[Rh(bpy)_2Cl]Br$, $[Os(bpy)_3]SO_4$, $K_2[Cuedta]$, $[Ni(HdMg)_2]$,
 $[Co(acac)_2]$
-

Použitá literatura

Růžička A., Mezník L., Toužín J.: Problémy a příklady z obecné chemie. Názvosloví anorganických sloučenin. Vydavatelství MU Brno, 1994.

Mareček A., Honza J.: Chemie sbírka příkladů. Proton Brno, 2001.

Klikorka J., Hanzlík J.: Názvosloví anorganické chemie. Academia Praha, 1987.

Zajoncová L.: Praktická cvičení z klinické biochemie pro biochemiky, UP Olomouc, 2004.

Kotouček M.: Příklady z analytické chemie. UP Olomouc, 1982.

Kotlík B., Růžičková K.: Chemie I. v kostce pro střední školy, obecná a anorganická chemie, výpočty v oboru chemie. Fragment Havlíčkův Brod, 1999.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
I A	II A	III B	IV B	V B	VI B	VII B	VIII	VIII	VIII	I B	II B	III A	IV A	V A	VI A	VII A	0
Vodík 1 H 1,00794(7)																	Helium 2 He 4,002602(2)
Lithium 3 Li 6,941(2)	Beryllium 4 Be 9,012182(3)											Bor 5 B 10,811(7)	Uhlík 6 C 12,0107(8)	Dusík 7 N 14,00674(7)	Kyslík 8 O 15,9994(3)	Fluor 9 F 18,9984032(5)	Neon 10 Ne 20,1797(6)
Sodík 11 Na 22,989770(2)	Hořčík 12 Mg 24,3050(6)											Hliník 13 Al 26,981538(2)	Křemík 14 Si 28,0855(3)	Fosfor 15 P 30,973761(2)	Síra 16 S 32,066(6)	Chlor 17 Cl 35,4527(9)	Argon 18 Ar 39,948(1)
Draslík 19 K 39,0983(1)	Vápník 20 Ca 40,078(4)	Skandium 21 Sc 44,955910(8)	Titan 22 Ti 47,867(1)	Vanad 23 V 50,9415(1)	Chrom 24 Cr 51,9961(6)	Mangan 25 Mn 54,938045(9)	Železo 26 Fe 55,845(2)	Kobalt 27 Co 58,933200(9)	Nikl 28 Ni 58,6934(2)	Měď 29 Cu 63,546(3)	Zinek 30 Zn 65,39(2)	Gallium 31 Ga 69,723(1)	Germanium 32 Ge 72,61(2)	Arsen 33 As 74,92160(2)	Selen 34 Se 78,96(3)	Brom 35 Br 79,904(1)	Krypton 36 Kr 83,80(1)
Rubidium 37 Rb 85,4678(3)	Stroncium 38 Sr 87,62(1)	Yttrium 39 Y 88,90586(2)	Zirkon 40 Zr 91,224(2)	Niob 41 Nb 92,90638(2)	Molybden 42 Mo 95,94(1)	Technetium 43 Tc (98,9063)	Ruthenium 44 Ru 101,07(2)	Rhodium 45 Rh 102,90550(2)	Palladium 46 Pd 106,42(1)	Stříbro 47 Ag 107,8682(2)	Kadmium 48 Cd 112,411(8)	Indium 49 In 114,818(3)	Cin 50 Sn 118,710(7)	Antimon 51 Sb 121,760(1)	Tellur 52 Te 127,60(3)	Jod 53 I 126,90447(3)	Xenon 54 Xe 131,29(2)
Cerium 55 Cs 132,90545(2)	Baryum 56 Ba 137,327(7)	57-70 Lantha- noidy	Hafnium 72 Hf 178,49(2)	Tantal 73 Ta 180,9479(1)	Wolfram 74 W 183,84(1)	Rhenium 75 Re 186,207(1)	Osmium 76 Os 190,23(3)	Iridium 77 Ir 192,221(3)	Platina 78 Pt 195,078(2)	Zlato 79 Au 196,96656(2)	Rtuť 80 Hg 200,59(2)	Thalium 81 Tl 204,3833(2)	Olovo 82 Pb 207,2(1)	Bismut 83 Bi 208,98038(2)	Polonium 84 Po (208,9824)	Astat 85 At (208,9871)	Radon 86 Rn (222,0176)
Francium 87 Fr (223,0197)	Radium 88 Ra (226,0254)	89-102 Akti- noidy	Rutherfordium 104 Rf (261,110)	Dubnium 105 Db (262,1144)	Seaborgium 106 Sg (263,1166)	Bohrium 107 Bh (264,12)	Hassium 108 Hs (265,1306)	Melitnerium 109 Mt (268)	Ununillium 110 Uun (269)	Ununium 111 Uuu (272)	Ununbium 112 Uub (277)						

- nekovy
- alkalické kovy
- alkalické zemní kovy
- vzácné plyny
- halogeny
- metalloidy
- přechodné kovy
- jiné kovy
- vzácné zemní prvky

Lanthanoidy:

Lanthan 57 La 138,9055(2)	Cer 58 Ce 140,116(1)	Praseodym 59 Pr 140,90786(2)	Neodym 60 Nd 144,24(3)	Promethium 61 Pm (144,9127)	Samarium 62 Sm 150,36(3)	Europium 63 Eu 151,964(1)	Gadolium 64 Gd 157,25(3)	Terbium 65 Tb 158,92534(2)	Dysprosium 66 Dy 162,50(3)	Holmium 67 Ho 164,93032(2)	Erbium 68 Er 167,26(3)	Thulium 69 Tm 168,93421(2)	Ytterbium 70 Yb 173,04(3)	Lutecium 71 Lu 174,967(1)
---	--------------------------------------	--	--	---	--	---	--	--	--	--	--	--	---	---

Aktinoidy:

Aktinium 89 Ac (227,0277)	Thorium 90 Th 232,0381(1)	Protaktinium 91 Pa 231,03588(2)	Uran 92 U 238,02891(1)	Neptunium 93 Np (237,0482)	Plutonium 94 Pu (244,0642)	Amercium 95 Am (243,0614)	Curium 96 Cm (247,0703)	Berkelium 97 Bk (247,0703)	Kalifornium 98 Cf (251,0796)	Einsteinium 99 Es (252,0830)	Fermium 100 Fm (257,0951)	Mendelevium 101 Md (258,0984)	Nobelium 102 No (259,1011)	Lawrencium 103 Lr (262,110)
---	---	---	--	--	--	---	---	--	--	--	---	---	--	---

